

***Esimies vai esihenkilö? Ammattinimikkeisiin liittyvät
diskurssit Helsingin Sanomien uutisoinnissa vuonna
2023***

Jenni Savolainen
Pro gradu -tutkielma
Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Maaliskuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Jenni Savolainen

Esimies vai esihenkilö? Ammattinimikkeisiin liittyvät diskurssit Helsingin Sanomien uutisoinnissa vuonna 2023

Sivumäärät: 39 sivua

Tutkielmani käsittelee ammattinimikkeisiin liittyviä diskursseja Helsingin Sanomien kaupunkiosaston uutisoinnissa vuonna 2023. Keskityn tutkimaan ammattinimikeparia *esimies* – *esihenkilö*. Tutkin, millaisiin diskursseihin kumpikin ammattinimike aineistossa liittyy sekä sitä, millaisia eroavaisuuksia ammattinimikkeisiin liittyvien diskurssien väliltä voidaan löytää.

Tutkielman aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen, koska se liittyy osaksi laajempaa ja jo pitkään käynnissä ollutta yhteiskunnallista keskustelua sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Helsingin Sanomat on kiinnostava tutkimuskohde siksi, että kyseessä on Suomen isoin uutismedia, jonka levikkinä on koko Suomi.

Tutkimukseni pohjautuu teoreettisesti diskurssintutkimukseen ja tarkemmin ottaen kriittiseen diskurssianalyysiin. Tutkimus on siis luonteeltaan laadullista sisältöanalyysia. Tutkielmassa käyttämäni aineisto on kerätty Helsingin Sanomien avoimesta arkistosta ja siihen kuuluu 44 uutistekstiä.

Tutkimuksestani selvisi, että kumpikin ammattinimike, *esimies* sekä *esihenkilö*, liittyy aineistossa samankaltaisiin diskursseihin. Joitakin eroavaisuuksiakin löytyi. Vaikka tutkielmani onkin laadullista diskurssianalyysia, on silti kiinnostava huomio, että määrällisesti sukupuolineutraali *esihenkilö* on sukupuolittunutta *esimiestä* käytetympi aineistossa: sukupuolineutraalia nimikettä käytetään 32 uutisessa ja sukupuolittunutta nimikettä vain 12 uutisessa. Aineiston pohjalta on kuitenkin hankalaa tehdä eksplisiittisiä johtopäätöksiä, sillä on vaikeaa yksiselitteisesti todeta, mikä on vaikuttava tekijä ammattinimikkeen valinnan taustalla. Aihetta tulisikin jatkossa tutkia vielä lisää, sillä sukupuolineutraali kielenkäyttö vähentää syrjintää ja lisää osaltaan tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Avainsanat: ammattinimikkeet, diskurssintutkimus, diskurssianalyysi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset	5
1.2	Ammattinimikkeet suomen kielessä	7
1.3	Aikaisempi ammattinimikkeiden tutkimus suomen kielessä	9
1.4	Tutkielman rakenne	10
2	Diskurssintutkimus ja media tutkimuskohteena	11
2.1	Diskurssintutkimuksen keskeisiä käsitteitä	11
2.2	Kriittinen diskurssianalyysi	13
2.3	Median diskursiivisuus	15
2.4	Uutisteksti tutkimuskohteena	16
3	Tutkimusaineisto	19
3.1	Tutkimusaineiston esittely ja menetelmät	19
3.2	Tutkimuksen eettisyys	20
4	Aineiston analyysi	21
4.1	Esimies-nimikkeeseen liittyvät diskurssit	21
4.2	Esihenkilö-nimikkeeseen liittyvät diskurssit	25
5	Yhteenveto ja päätelmät	31
	Lähteet	35

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani kahta ammattinimikettä, sukupuolittunutta *esimiestä* ja sukupuolineutraalia *esihenkilöä*. Kerron aluksi tutkimukseni lähtökohdista sekä esittelen tutkimuskysymykseni luvussa 1.1, jonka jälkeen esittelen ammattinimikkeitä suomen kielessä luvussa 1.2. Luvussa 1.3 kerron aiemmasta ammattinimikkeiden tutkimuksesta ja johdannon lopuksi kerron työni rakenteesta luvussa 1.4.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymykset

Suomen kielessä ammattinimikkeet ovat perinteisesti olleet hyvin sukupuolittuneita, esimerkiksi *palomies* tai *virkamies*, jotka viittaavat suoraan mieheen. Sukupuolineutraaleilla ammattinimikkeillä tarkoitetaan ammattinimikkeitä, joista ei pysty suoraan päättämään kyseisessä ammatissa toimivan henkilön sukupuolta, esimerkiksi *esihenkilö* (vrt. *esimies*). Yhteiskunnan muuttuessa tasa-arvoisemmaksi sukupuolisidonnaisten ammattinimikkeiden käyttämistä voidaan pitää syrjivänä ja seksistisenä, joten käyttämällä sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä pidetään huolta siitä, että työntekijät sekä työnhakijat asettuvat samalle viivalle työelämässä (Glad 2019). Sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä käyttämällä edistetään siis sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä vähennetään syrjintää.

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa ammattinimikkeiden käyttöön liittyviä diskursseja uutisissa ja tarkemmin ottaen keskityn ammattinimikepariin *esimies – esihenkilö*. Valitsin juuri nämä ammattinimikkeet tutkittavaksi siitä syystä, että *esimies* on ollut yleisin miehiin viittaava ammattinimike Tilastokeskuksen hakemistoissa vuosina 1950, 1990 ja 2005 (Engelberg 2018, 83). *Esimies* on siis ollut todella käytetty ammattinimike jo pitkään, joten siksi on kiinnostavaa tutkia sen ja sukupuolineutraalin vastineen *esihenkilön* käyttöä.

Tarkoitukseni on tutkia näihin kahteen ammattinimikkeeseen liittyviä diskursseja Helsingin Sanomien kaupunkiosaston uutisoinnissa vuonna 2023. Uutisoinnilla tarkoitan tässä työssä aineistoni uutistekstien joukkoa. Olen kiinnostunut siitä, miten nykypäivän uutisteksteissä käytetään ammattinimikkeitä: turvaudutaanko tuttuun *-mies*-loppuiseen nimikkeeseen vai valitaanko käyttää sukupuolineutraalia, uudempaa nimikettä. Helsingin Sanomat on kiinnostava tutkimuskohde siksi, että kyseessä on Suomen isoin uutismedia, jonka levikkinä on koko Suomi. Tutkin käytetäänkö näitä kahta ammattinimikettä systemaattisesti eri tarkoituksiin tai eri tavalla. Tutkielman on tarkoitus siis vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisiin diskursseihin ammattinimikkeet *esimies* ja *esihenkilö* liittyvät Helsingin Sanomien uutisoinnissa vuonna 2023?
2. Minkälaisia eroavaisuuksia voidaan löytää näihin kahteen ammattinimikkeeseen liittyvien diskurssien väliltä?

Oletan, että *esimieheen* liittyy erilaisia diskursseja kuin *esihenkilöön*. *Esihenkilön* ollessa uudempi sekä sukupuolineutraali nimike, oletan sitä käytettävän enemmän yhteiskunnallisesti kantaottavissa artikkeleissa sekä tilanteissa, joissa puhutaan nimenomaan naisoletetuista henkilöistä, jolloin *-mies*-loppuinen ammattinimike tuntuisi epäsopivalta. Vastavuoroisesti oletan, että *esimiestä* käytetään enemmän miesoletetuista henkilöistä puhuttaessa ja tilanteissa, joissa puheena on ryhmä ihmisiä eikä vain yksittäisiä henkilöitä. Vaikka tutkielmani on tutkimusotteeltaan laadullinen, oletan myös, että *esimiestä* käytetään määrällisesti enemmän artikkeleissa.

Tutkielman aihe on yhteiskunnallisesti ajankohtainen, sillä se liittyy osaksi laajempaa ja jo pitkään käynnissä ollutta keskustelua sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Kiinnostavaa on, että suomen kielen lautakunta on jo vuonna 2007 julkaissut kannanoton sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi, jossa kielellisen epätasa-arvon kerrotaan esiintyvän suomen kielessä esimerkiksi juurikin sukupuolittuneiden ammattinimikkeiden muodossa (Kotus 2007). On siis aiheellista tutkia sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöä, jotta saadaan lisää tutkittua tietoa siitä, onko suomen kielessä tapahtunut muutosta tasa-arvoisempaan suuntaan. Tutkin myös sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöä jo kandidaatintutkielmassani (Savolainen 2022), joten halusin palata aiheen pariin myös tässä tutkielmassa.

Huomionarvoista on se, että aikaisempi ammattinimikkeiden tutkimus on tyypillisesti ollut hyvin binääristä, ja perinteisesti ammattinimikkeissä on näkynyt vain kaksi sukupuolta; mies ja nainen. Tämä tutkielma suhtautuu kriittisesti tähän vanhahtavaan näkemykseen, sillä *esihenkilö* on sukupuolineutraali nimike ja sopii näin ollen myös kaikille ihmisille sukupuoli-identiteetistä riippumatta. Sukupuolen binäärinen jaottelu ei ole siis tarpeen.

Käytän tutkielmassani teoreettisena viitekehyksenä diskurssianalyysia ja tarkastelen, millaisia diskursseja aiemmin mainitsemini ammattinimikkeisiin Helsingin Sanomien uutisoinnissa liittyy. Diskurssianalyysin perusajatuksena on, että kielenkäyttöä tarkastellaan tekemisenä, joka muodostuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa myös omalta osaltaan sosiaalista todellisuutta (Suoninen 2002, 17). Kielenkäyttö luo todellisuutta, joten kielellisillä valinnoilla on

merkitystä. Aineiston analysoinnissa käytän kriittistä diskurssianalyysia, jossa analyysin painopiste on valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin yhteen kietoutuneissa suhteissa (Pietikäinen 2000, 193). Kriittisessä diskurssianalyysissa kiinnostus kohdistuu siis erityisesti kielenkäytön sosiaaliin sekä yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, ja siksi se on sopiva metodi tähän tutkielmaan.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti ammattinimikkeitä suomen kielessä sekä niistä tehtyä aikaisempaa tutkimusta ja tarkastelen omaa tutkimustani suhteessa niihin.

1.2 Ammattinimikkeet suomen kielessä

Yleisesti ottaen suomen kieli saatetaan usein nähdä sukupuolineutraalina kielenä, sillä siinä ei kieliopillista eikä luonnollista sukua. Suomen kielessä ei siis ole monissa indoeurooppalaisissa kielissä esiintyvää substantiivien jakoa feminiineihin, maskuliineihin ja neutreihin ja käytössä on vain yksi sukupuolineutraali pronomini *hän*. (Engelberg 2018, 20.) Tästä huolimatta suomen kielen katsotaan kuitenkin oleva sukupuolittunut ja se näkyy parhaiten sanaston tasolla, hyvänä esimerkkinä tästä ovat ammattinimikkeet (Tainio 2015, 230).

Suomen kielen *mies*-loppuisten ammattinimikkeiden yhtenä mahdollisena syntytapana on ajateltu olevan se, että niitä on muodostettu ruotsin kielen *man*-loppuisten nimikkeiden mukaan Ruotsin vallan aikana. Tällaisia nimikkeitä, joissa *miestä* merkitsevä sana esiintyy nimikkeen perusosana, löytyy kuitenkin useammasta kielestä, esimerkiksi myös englannista ja saksasta. Näiden kielten osalta Ruotsin historiallinen valta-asema ei tietenkään selitä ammattinimikkeiden muodostusta. Maskuliinisuuden hallitsevuutta ammattinimikkeissä selittääkin enemmän ihmiskuvan yleinen mieskeskeisyys sekä kielenkäytön miesnäkökulmaisuus. (Engelberg 2018, 85–86.)

Ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuutta pohtiessa on hyvä ottaa huomioon, että historiallisesti länsimaisessa yhteiskunnassa on pitkään nähty miehen olevan perheen pääasiallinen eläntuksenhankkija, ja näin ollen miehet ovat myös pitkään hallinneet työelämää naisten ollessa kotona hoitamassa lapsia ja kotia. Patriarkaalisesta kulttuurista sekä yhteiskunnan jatkuvuus on pitkälti perustunut siihen, että tätä vallankäyttöä pidetään oikeutettuna ja normaalina. Yhtenä olennaisena osana tätä on, että mies halutaan nähdä ihmisen prototyyppinä. Tämä heijastuu myös kielen tasolle, sillä patriarkaalisessa kulttuurissa mies nostetaan kielen avulla näkyviin ja nainen taas jätetään näkymättömäksi. (Engelberg 1993, 47.) Tämä näkyy hyvin juuri ammattinimikkeissä. Koska naiset eivät ole olleet työelämässä mukana, suurin osa

ammattinimikkeistä on saanut suomen kielessä neutraalin maskuliinisen ulkoasun, esimerkiksi ammattinimikkeet *lakimies*, *puhemies* tai *virkamies* (Karlsson 1987, 24).

Tällaisia edellä mainittuja ammattinimikkeitä voidaan kuvata geneeris-maskuliinisiksi ilmaisuiksi. Geneeris-maskuliininen ilmaisu tarkoittaa ilmaisua, joka sisältää jonkin selvästi maskuliinisen osan, mutta sitä käytetään silti viittaamaan kumpaankin sukupuoleen. (Engelberg 1993, 39.) Geneeris-maskuliinisiin ilmaisiin liittyy vahvasti myös mies = ihminen -normi, jolla tarkoitetaan kielellistä sekä osittain myös kulttuurista vinoumaa, jossa sanan *mies* nähdään olevan synonyymi sanalle *ihminen*. Tällainen ihmisviittausten miesnormi näkyy tilanteissa, joissa puheena ovat kummatkin sukupuolet tai joissa puheena olevan henkilön sukupuolta ei tiedetä tai sillä ei ole väliä. Olennaista on huomioida myös, että feminiinisiä ilmauksia ei käytetä samalla tavalla viittaamaan ihmisiin geneerisesti. (Engelberg 2016, 158.) Ammattinimikkeiden kategoriassa tästä hyvä esimerkki on *lentoemäntä*, jota käytetään naisolettamista henkilöstä. Jos henkilön tiedetään olevan sukupuoleltaan mies, hänestä käytetäänkin sukupuolineutraalia nimikettä *stuertti*. Eli feminiininen nimike ei kelpaa, kun puheena on mies.

Ammattinimikkeiden geneerisestä maskuliinisuudesta huolimatta suomen kielessä on kuitenkin historiallisesti esiintynyt myös pelkästään naisiin viittavia ammattinimikkeitä, esimerkiksi *kamarineiti* tai *terveyssisar*. Naisammattinimikkeitä merkitsemään on käytetty myös feminiinjohdinta -tAr, esimerkiksi *opettajatar*. Tällaisia vanhahtavia feminiinjohdoksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että naiseus on tunnusmerkkistä, ikään kuin normista poikkeavaa. Maskuliinisuus kielessä on taas usein tunnusmerkitöntä ja normaalia. (Engelberg 1998, 77.)

Miksi sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä sitten tarvitaan? Nykypäivänä työelämä ei ole enää samalla tavalla sukupuolittunutta ja myös naiset ovat työelämässä mukana. On tutkittu, että työmarkkinoiden eriytyminen sukupuolen mukaan on yksi merkittävimmistä tasa-arvoon liittyvistä ongelmista Suomessa (Kauhanen–Riukula 2017, 80). Tämän takia myös työelämässä käytettävällä kielellä on merkitystä. Sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä käytettäessä annetaan jokaiselle yksilölle samanlaiset mahdollisuudet. Niiden käyttö edistää tasa-arvoa työelämän lisäksi myös yhteiskunnallisella tasolla sekä ihmisten ajattelutavoissa. Sukupuolineutraalien nimikkeiden käyttö edistää myös sellaisten ihmisten tasa-arvoa, joiden sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisesti nainen tai mies. (Glad 2020.)

Nykyään moni taho Suomessa onkin siirtynyt käyttämään sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Esimerkiksi työnhakusivusto Duunitori teki vuonna 2019 yhdessä Kotimaisten

kielten keskuksen (Kotus) kanssa listan sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä ja lopetti samalla kokonaan sukupuolisidonnaisten ammattinimikkeiden käytön sivustollaan (Glad 2019). Helsingin kaupunki taas ilmoitti vuonna 2020 ottavansa käyttöön *esihenkilö* -nimikkeen *esimiehen* tilalle ja luopuvansa muistakin mies-loppuisista ammattinimikkeistä (Virtanen 2020). Myös Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) luopui sukupuolisidonnaisten ammattinimikkeiden käytöstä vuonna 2021 (Siukola–Teräsaho 2021). Samoin Metsähallitus on ottanut sukupuolineutraalit ammattinimikkeet käyttöön vuoden 2023 alusta (Tiihonen 2023). Mediakentällä uutismedia Aamulehti päätti luopua sukupuolittuneista ammattinimikkeistä jo vuonna 2017. Aamulehti käyttää esimerkiksi eduskunnan puhemiehestä nimikettä *eduskunnan puheenjohtaja*. (Aamulehti 2019.) Helsingin Sanomat taas ei ole antanut julkista lausuntoa sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käytöstä.

1.3 Aikaisempi ammattinimikkeiden tutkimus suomen kielessä

Aikaisempaa tutkimusta sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä ja ylipäätään ammattinimikkeistä suomen kielessä on tehty verrattain vähän. Eniten aihetta on tutkinut kielentutkija Mila Engelberg, joka on julkaissut monta erilaista tieteellistä teosta suomen kielen sukupuolittuneisuudesta, seksismistä ja tasa-arvosta. Engelberg on kirjoittanut aiheesta väitöskirjan vuonna 2016, jossa hän tutkii suomen kielen yleistävää maskuliinisuutta, piilomaskuliinisuutta sekä mies-sanon pronominaalista käyttöä. Vuonna 1998 julkaistussa artikkelissa ”Sukupuolittuneet ammattinimikkeet” Engelberg taas tutkii ammattinimikkeiden esiintyvyyttä suomen kielen sanastossa eri vuosikymmenten aikana.

Engelbergin lisäksi sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä suomen kielessä ovat tutkineet muun muassa Hanna Kiviharju sekä Tiina Heikkilä, jotka ovat kumpikin kirjoittaneet pro gradu -tutkielmansa sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä. Nämä tutkielmat ovat kuitenkin sosiolingvistisiä tutkimuksia ja näin ollen eroavat teoreettiselta pohjaltaan omasta tutkielmastani. Kiviharjun (2018) tutkielma käsittelee ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuutta ja sitä koskevan keskustelun herättämiä asenteita. Tutkielmasta selviää, että ihmiset pitävät kielellisesti sukupuolittuneita ammattinimikkeitä yleensä sukupuolittuneempina kuin niiden neutraaleita vastineita. Kiviharju (2018) tekee myös työssään kiinnostavan huomion, että naiset suhtautuvat keskusteluun sukupuolittuneista ammattinimikkeistä yleensä positiivisemmin kuin miehet.

Heikkilän (2021) tutkielma taas keskittyy tutkimaan kyselyn avulla ihmisten mielipiteitä koskien sukupuolittuneita ja sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä. Heikkilän tutkielmasta

selviää, että ihmisillä on monenlaisia mielipiteitä ammattinimikkeistä. Tulosten perusteella ammattinimikkeiden muutosta sukupuolineutraaleiksi kuitenkin kannatetaan hieman enemmän kuin vastustetaan.

Lähimmäksi omaa tutkielmaani sijoittuu luultavasti Kiia Väisäsen pro gradu -tutkielma (Jyväskylän yliopisto, 2023), jossa hän tutkii ammattinimikkeitä Helsingin Sanomien uutisoinnissa. Hänen tutkielmansa pohjautuu kuitenkin systeemis-funktionaaliseen kieliteoriaan, joten tutkielman teoreettinen viitekehys eroaa omastani. Väisänen (2023) tarkastelee myös ammattinimikeparia *esimies – esihenkilö*, mutta hieman eri näkökulmasta, sillä hän keskittyy tutkiemaan kumpaankin nimikkeeseen liittyviä representaatioita sekä vertailee näitä representaatioita keskenään. Väisänen (2023) tutkielman tuloksista selviää, että sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ovat käyttömäärissä saavuttamassa sukupuolittuneita ammattinimikkeitä. Väisänen (2023) tekee aineistostaan kiinnostavan huomion: *esimies* ja *esihenkilö* kuvataan monissa tilanteissa pitkälti hyvin samanlaisina rooleina ja ammatteihin liitetään myös hyvin samankaltaisia ominaisuuksia tai piirteitä.

Oma tutkielmani tuo siis sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden tutkimukseen uutta näkökulmaa, sillä tutkimukseni sijoittuu diskurssintutkimuksen alaan ja täysin vastaavaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty. Kieli ja kielenkäyttö ovat tärkeitä elementtejä yhteiskunnan muutoksessa tasa-arvoisemmaksi, joten suomen kielessä esiintyviä epätasa-arvoisia ilmaisuja on syytä tutkia lisää.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielmani etenee johdannon jälkeen seuraavasti: luvussa 2 esittelen työni teoreettista viitekehystä eli diskurssintutkimusta sekä erityisesti kriittistä diskurssianalyysia, ja mediaa sekä eritoten uutisartikkeleita tutkimuskohteena. Luvussa 3 esittelen käyttämäni aineiston sekä pohdin tutkielmani eettisyyttä. Luvussa 4 analysoin aineistoa ja esittelen siitä tekemiäni havaintoja. Tutkielman viimeisessä luvussa 5 kokoan yhteen tutkimustani, vertaan kummastakin ammattinimikkeestä saamiani tutkimustuloksia toisiinsa sekä pohdin sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden tutkimuksen jatkoa tämän tutkielman pohjalta.

2 Diskurssintutkimus ja media tutkimuskohteena

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettista pohjaa eli diskurssintutkimusta sekä kriittistä diskurssianalyysia. Lisäksi esittelen mediaa ja erityisesti uutisia tutkimuskohteena ja pohdin, millaisin keinoin niitä voidaan diskurssintutkimuksessa analysoida.

2.1 Diskurssintutkimuksen keskeisiä käsitteitä

Diskurssintutkimus on tutkimusala, jonka keskeisenä näkemyksenä on ajatus kielestä sosiaalisena toimintana. Kieli on keskeinen osa ihmisten välistä kommunikaatiota ja sen avulla tuotetaan erilaisia merkityksiä. (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 21.) Kielenkäyttö paikantuu aina tiettyyn aikaan ja tilanteeseen, jota kehystävät aikaisemmat tilanteet sekä niihin kytkeytyneet vakiintuneet normit, rutiinit ja arvot. Diskurssintutkimus on siis myös kielenkäyttötilanteen tutkimusta. Kielenkäyttö sosiaalisena toimintana tarkoittaa sitä, että kieltä käyttämällä rakennetaan tietoa, muutetaan käytänteitä sekä käytetään valtaa. (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 4.) Kielenkäyttö on siis konstruktivistista, eli sen avulla merkityksellistetään asioita ja kohteita, jotka ovat milloinkin puheenaiheena (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 21). Ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus onkin hyvä esimerkki kielenkäytön vaikutuksesta sosiaaliseen todellisuuteen, koska sen avulla on tehty näkyväksi se, kuka töitä on aikaisemmin tehnyt. Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet tekevät taas osaltaan näkyväksi sen, että kuka tahansa voi tehdä mitä tahansa työtä: itse työ ei ole sukupuolittunutta.

Diskurssi itsessään on monimerkityksinen termi, koska sillä voidaan eri yhteyksissä tarkoittaa eri asioita (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 14). Diskurssintutkimuksessa sitä käytetään viittamaan suhteellisen vakiintuneeseen kielenkäyttöön tietyssä tilanteessa tai tietyllä alalla, eli se tarkoittaa kielenkäyttöä omassa kontekstissaan osana sosiaalista toimintaa. Näin ollen diskurssi voi olla kirjoitettua, puhuttua tai multimodaalista, ja se voi sisältää kielellisten merkien lisäksi myös muita semioottisia merkkejä, esimerkiksi vaikka kuvia. (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 16.) Diskurssianalyttinen lähestymistapa siis tarkastelee kielenkäyttöä tekemisenä. Ihmisten katsotaan olevan aina kieltä käyttäessään osallisina uusimassa tai muuttamassa sitä kulttuuria, jonka tarjoamalla avulla kunakin aikana tehdään ilmiöitä ymmärrettäväksi. (Jokinen–Juhila–Suoninen 2002, 19.) Tässä tutkielmassa diskurssi ymmärretään juurikin kielenkäytöksi omassa kontekstissaan.

Myös konteksti on keskeinen osa diskurssintutkimusta. Kielenkäyttö nähdään diskurssintutkimuksessa myös aina tilanteisena eli se vaihtelee tilanteen, ajan, tavoitteen sekä paikan

mukaan (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 4). Diskurssintutkimuksessa kontekstuaalisuudella tarkoitetaan sitä, että aineistoa analysoidessa on otettava huomioon tietty aika ja paikka, johon tulkinta pyritään sitten suhteuttamaan (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 28). Diskurssintutkimuksessa keskeinen käsite on tilannekonteksti, jolla viitataan yleisesti siihen välittömään ja tiettyyn sosiaaliseen tilanteeseen, jonka osana kielenkäyttö on (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 24).

Tyypillinen tapa tutkia diskursseja kielellisesti on keskittyä siihen, miten erilaisia ilmiöitä, asioita, tapahtumia, toimintoja ja ihmisiä kuvataan ja nimetään. Diskurssintutkimuksessa nimeäminen onkin keskeistä kielellistä toimintaa. Nimeämisellä tarkoitetaan sitä, millaisia nimityksiä valitaan, kun halutaan viitata erilaisiin ilmiöihin. Toinen tärkeä kielellinen toiminta on kuvaaminen, jolla tarkoitetaan sitä, miten esimerkiksi erilaisia ryhmiä kuvaillaan ja millaisia ilmauksia kielenkäyttäjät valitsee käyttöönsä kuvaillessaan vaikka tiettyä ihmisryhmää. Nimeämisestä on aina tarkasteltava suhteessa kontekstiin, tekstin tavoitteisiin, genreen, yhteiskuntaan ja kulttuuriin, sekä siihen kuka kieltä käyttää. Sitä ei voi siis tarkastella irrallisena kontekstista tai kielenkäytöstä. (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 57–58.) Tässä tutkielmassa nimeäminen ja kuvaaminen ovat keskeisessä osassa, koska ammattinimikkeiden diskursseja analysoidessa pohdin, miten kielellisesti on valittu kuvata ja nimetä ihmisiä, ja millaisia representaatioita nämä valinnat synnyttävät.

Diskurssintutkimuksessa yksi tärkeä analyysin kohde on valta. Koska kieli on sosiaalisesti järjestäytyntä toimintaa, sillä on myös valtaa (Pynnönen 2013, 16). Diskurssien valta ei liity pelkästään kieleen, vaan myös usein näkymättömiin tai itsestään selviin normeihin ja sääntöihin, jotka muokkaavat ja rajaavat sitä, mitä voi sanoa. Ne määrittelevät mitä ja miten asioista, ilmiöistä ja ihmisistä voi, saa, pitää, tai kannattaa puhua tai vaihtoehtoisesti vaieta. Näin ollen diskurssien valta nivoutuu niiden kykyyn kuvata ja esittää tapahtumia ja ihmisiä tietystä näkökulmasta ikään kuin “totena”. (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 60–62.)

Myös representaatio on olennainen käsite diskurssintutkimuksessa. Asiat voidaan esittää hyvin monella erilaisella tavalla ja jokaisella tavalla on omanlaiset seurauksensa niin puheena olevan asian kuin asiaomaisten ihmisten kannalta. Kieli siis representoi maailmaa. Representaation voisi kuvata olevan ikään kuin diskurssien prosessien lopputuloksena syntynyt “kuva”, joka tietystä ryhmästä, ihmisestä tai asiasta rakentuu. Se on keskeinen käsite, kun tutkitaan diskursiivista valtaa, sillä se on toimintaa, jolla on ehtoja ja seurauksia: mitä tehdään

näkyväksi ja mitä ei, ja kuka saa kuvata ketäkin ja missä kontekstissa. (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 67.)

Diskurssien ja vallan keskinäisiä suhteita analysoitaessa valta nähdään produktiivisena, sosi-aalisiin käytäntöihin kietoutuneena ilmiönä (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 63). Kielenkäytöllä voi myös ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan suhteeseen. Esimerkiksi erilaisten alistussuhteiden legitimoiminen ja ylläpitäminen ovat esimerkkejä tällaisista ideologisista seurauksista. Kielenkäyttö siis edesauttaa eriarvoisuuden ylläpitämistä. (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 38.) Eriarvoisuuden ylläpitäminen onkin yksi asioista, joita tässä tutkielmassa pohdin. Millaisissa tilanteissa käytetään edelleen sukupuolittunutta ammattinimikettä *esimies*, kun valittavana olisi myös nimikkeen sukupuolineutraali vastine *esihenkilö*, jota käyttämällä voitaisiin osaltaan purkaa eriarvoisuutta. On tärkeää tehdä huomioita siitä, millaiset, seurauksiltaan mahdollisesti hyvin erilaiset, sosiaalisen todellisuuden versiot saavat yhteiskunnallisessa keskustelussa hallitsevan aseman (Jokinen–Juhila–Suoninen 2016, 76).

Yksi tapa lähestyä sitä, mitä missäkin tilanteessa sanotaan, on keskittyä sanoihin sekä sanastoihin, joita kielenkäyttäjät valitsevat käyttöönsä. Millaiset sanastot ja sanavalinnat ovat hyväksytyjä kulttuurisesti ja vakavastiotettavia tietyissä tilanteissa? (Jokinen–Juhila–Suoninen 2002, 107–109.) Tämän tutkielman osalta tämä tarkoittaa sitä, millaisia ammattinimikkeitä uutisia kirjoittaneet toimittajat ovat valinneet käyttää: käytön taustalla vaikuttaa näiden kirjoittajien määrittelemä sosiaalinen sekä kulttuurinen yleinen hyväksyttävyyys ja vakavastiotettavuus.

2.2 Kriittinen diskurssianalyysi

Kriittinen diskurssianalyysi on diskurssintutkimuksen ala. Sen yksi peruslähtökohdista on ajatus siitä, että kielenkäyttö on osaltaan ympäröivän maailman, yhteiskunnan ja kulttuurin rajoittamaa, mutta samaan aikaan sillä on myös vaikutusta ympäröivään maailmaan. Kieli siis muokkaa maailmaa ja maailma muokkaa kieltä. (Pietikäinen 2000, 197.) Kielenkäyttöä tarkastellaan kriittisestä näkökulmasta, mikä tarkoittaa sitä, että analyysin painopiste on valtasuhteiden, ideologioiden ja diskurssien välisissä yhteen kietoutuneissa suhteissa (Pietikäinen 2000, 193). Kyseessä ei ole siis tarkkarajainen tutkimussuunta vaan enemmänkin laajempi näkökulma, jonka avulla voidaan tehdä teoreettisesti ja analyttisesti hyvin monipuolista tutkimusta (Van Dijk 2015, 568).

Kriittisessä diskurssianalyysissä kiinnostus kohdistuu erityisesti kielenkäytön sosiaalisiin sekä yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Kielenkäytössä ajatellaan ilmenevän samanaikaisesti kaksi perustavanlaatuaista sosiaalista prosessia, jotka ovat maailman hahmottaminen ja vuorovaikutus. Täten jokainen lyhytkin teksti osallistuu omalta osaltaan ympäröivän maailman ja sen rakenteiden rakentumiseen sekä ylläpitämiseen. Diskurssit eivät kuitenkaan sellaisinaan yksinään vaikuta suoraan ympäröivään maailmaan vaan kielenkäyttö yhdessä muiden käytänteiden, kuten tässä tutkimuksessa journalististen käytänteiden, kanssa voi omalta osaltaan vahvistaa tai heikentää tiettyjä näkemyksiä yhteiskunnassa. (Pietikäinen 2000, 197–198.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä jokaisen yhteisön tavanomaisista kielenkäyttötavoista koostuvaa verkostoa voidaan nimittää diskurssijärjestykseksi (Fairclough 1997, 77). Diskurssikäytännöllä taas tarkoitetaan tekstin tuotannon ja kuluttamisen prosesseja (Pynnönen 2013, 12). Diskurssikäytäntö on eräänlainen välittäjä tekstin ja sosiokulttuurisen käytännön välillä. Sosiokulttuuriset käytännöt muokkaavat tekstejä muuttamalla diskurssikäytäntöjä, mikä taas näkyy itse tekstin ominaisuuksissa. (Fairclough 1997, 81–82.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä keskeisiä tutkimuksen kohteita ovat esimerkiksi makro- ja mikrotason rakenteiden väliset suhteet, valta-aseman väärinkäyttö ja se, kuinka valta-asemassa olevat ryhmät hallitsevat tekstejä, konteksteja ja myös ihmisten mielipiteitä (Van Dijk 2015, 467). Tarkastelun kohteena kriittisessä diskurssianalyysissä ovat siis vallan ilmeneminen diskurssissa sekä diskurssin itsensä valta; kuinka ideologiat ja valtasuhteet muotoilevat ja rajoittavat diskurssia, ja millaisia ideologisia vaikutuksia diskurssilla on tiedon ja uskomusten järjestelmiin, sosiaalisiin suhteisiin ja identiteetteihin (Pietikäinen 2000, 201). Yksi kiinnostava tutkimuskohde on sukupuolittavien käytänteiden diskursiivisen puolen tutkimus, johon myös tämä tutkimus osaltaan kuuluu. Tämän tyyllisen tutkimuksen suurempana tavoitteena on saada aikaan muutosta yhteiskunnassa suuntaan, joka olisi vähemmän syrjivä ja hyödyllisempi kaikille yhteiskunnan jäsenille. (Pietikäinen 2000, 204–205.) Tämän tutkimuksen osalta tällä tarkoitetaan eriarvoistavien nimikkeiden käytön näkyväksi tekemistä.

Kielenkäyttö ja valta liittyvät vahvasti toisiinsa, kuten jo aikaisemmassa kappaleessa mainitsin. Tätä valtaa harjoitetaan suostuttelun ja manipulaation avulla ja sen tavoitteena on mielipiteiden muuttaminen omien intressien mukaiseksi. Valta ja pääsy diskursseihin liittyvät toisiinsa, sillä mitä laajempi pääsy jollakin toimijalla on diskursseihin, sitä enemmän valtaa tällä on käytettävissä. (Pynnönen 2013, 17.) Isoilla uutismedioilla, tässä tapauksessa Helsingin Sanomilla, voisi siis sanoa olevan paljon valtaa; sillä mitä Helsingin Sanomissa päätetään

kirjoittaa, vaikutetaan yleisesti ottaen yhteiskunnalliseen keskusteluun Suomessa, koska kyseessä on valtakunnallisesti iso uutismedia. Yhteiskunnallinen keskustelu voidaan nähdä ikään kuin areenana, jossa erilaiset diskurssit kilpailevat keskenään tilasta. Valtasuhteet ja yhteiskunnalliset rakenteet liittyvät tähän, sillä diskurssi sekä osallistuu sillä hetkellä käynnissä oleviin muutosprosesseihin ja valtasuhteisiin sekä myös kuvaa niitä. Kriittisessä diskurssianalyysissa siis kielenkäytön ja sosiaalisten ilmiöiden yhteen kietoutuneisuus nostaa esiin yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttavat kielenkäyttöön tai joihin vaikutetaan kielenkäytöllä. (Pietikäinen 2000, 199–200.)

Analyytisessä prosessissa kriittisessä diskurssianalyysissa taustalla on ajatus siitä, että merkitys on sosiaalisesti motivoitunut, eli esimerkiksi sanavalinnoilla voidaan tehdä selväksi eroja (Pietikäinen 2000, 210). Tämän tutkielman analyysissa keskityn nimenomaan sanastotason merkityksiin, kun tutkin millaisiin diskursseihin *esimies* ja *esihenkilö* aineistossa liittyvät ja onko niiden käyttötapojen väliltä löydettävissä sosiaalisesti motivoituneita eroja.

2.3 Median diskursiivisuus

Media ja sen kuluttaminen ovat suuressa osassa nykyistä digitalisoitunutta yhteiskuntaa. 1990-luvun puolivälistä lähtien mediakentälle on tuotu paljon uusia viestintävälineitä sekä viestinnän muotoja. Nykyään onkin luontevampaa käyttää joukkoviestinnän sijaan mediatutkija Nick Couldryn kehittämää termiä mediamoneus. Mediamoneuden ympäristössä runsaat ja eri paikoissa digitaalisesti tuotetut sisällöt ovat periaatteessa kenen tahansa saatavilla milloin tahansa. Tällaisissa olosuhteissa ihmisten tavat kuluttaa mediaa ovat muuttuneet. (Heikkilä–Ahva–Siljamäki–Valtonen 2012, 93.) Juuri tästä syystä media onkin kiinnostava tutkimuskohde diskurssintutkimuksessa.

Median muutos internetin ja sosiaalisen median myötä on purkanut yleisön ja median välistä etäisyyttä kahdella tavalla. Ensinnäkin verkko on tuonut journalismiin uusia julkaisemiskäytäntöjä, joissa käyttäjästä voikin tulla tuottaja, esimerkiksi erilaiset blogit. Toisekseen verkkolehdistä yleisö voi jättää itsestään jälkiä esimerkiksi jättämällä tykkäyksen tai kommentoimalla uutista. (Heikkilä–Ahva–Siljamäki–Valtonen 2012, 132.) Ennen journalismi oli enemmän yksinpuhelua: tiedotusvälineiden yleisöt ainoastaan lukivat, katsoivat tai kuuntelivat uutisia (Fairclough 1997, 57). Median muutoksen myötä myös uutisia tuottavat sanomalehdet ovat siirtyneet painetusta muodosta enemmän verkkoon. Digitaaliset sanomalehdet ja uutisvustot muuttavat uutisia sekä niiden kulutusta. (Johansson 2015, 147–149.)

Medioilla on valtaa valita, mistä ja kenestä uutisoidaan milloinkin ja millaista kieltä uutisoinnissa käytetään. Valta tekee mediasta hyvän tutkimuskohteen diskurssintutkimukseen. Tiedotusvälineiden diskurssikäytännöissä ilmenevät alustavat, keskeneräiset ja ristiriitaiset kulttuuriset sekä yhteiskunnalliset muutokset. Siksi tiedotusvälineiden erilaiset tekstit ovatkin arvokasta materiaalia, kun halutaan tutkia yhteiskunnan sosiokulttuurisia muutoksia. (Fairclough 1997, 73.) Yhteiskunta ja kulttuuri ovat jatkuvassa muutoksessa, ja median asema on tärkeä, sillä ne heijastelevat näitä muutoksia sekä stimuloivat niitä yhä yleisimmiksi prosesseiksi (Fairclough 1997, 83).

Tässä tutkielmassa tutkittavana uutismedia on jo aiemmin mainittu Helsingin Sanomat. Helsingin Sanomat on valtakunnallisesti arvostettu ja myös levikiltään Suomen suurin sanomalehti. Helsingin Sanomat on iso organisaatio, jossa on monta eri toimitusta. Helsingin Sanomat (2020) kertoo itse olevansa sitoutumaton päivälehti, jonka tavoitteena on edistää ja vahvistaa kansanvaltaisuutta, mielipiteen vapautta sekä yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta.

2.4 Uutisteksti tutkimuskohteena

Uutinen käsitteenä on monimerkityksinen. Lyhyesti kuvailtuna uutinen on asia, joka sisältää uutta informaatiota, jota sen vastaanottajat eivät ennestään vielä tiedä. (Van Dijk 1990, 4.) Uutinen voidaan määrittellä kolmella erilaisella tavalla Van Dijkin (1990, 4) mukaan: uutinen voi olla 1. uutta informaatiota henkilöistä, tapahtumista tai asioista, 2. uutisaiheita esittelevä ohjelmatyyppi esimerkiksi televisiossa tai radiossa, tai 3. uutisteksti tai -raportti, esimerkiksi teksti tai diskurssi radiossa, televisiossa tai sanomalehdessä, jossa kerrotaan uutta informaatiota viimeisimmistä tapahtumista. Tässä tutkielmassa uutinen ymmärretään kolmannen määrittelyn mukaan eli uutinen on tekstimuotoinen uutisartikkeli omine diskursseineen.

Uutistekstit ovat kiinnostavia tutkimuskohteita monesta syystä. Uutisen ajatellaan usein olevan yksi niistä tekstilajeista, jotka ovat ikään kuin kaikkien yhteistä omaisuutta. Siksi on kiinnostavaa tutkia niissä esiintyviä käytänteitä, esimerkiksi kulttuurisia mekanismeja ja normeja, kulttuurista kontekstia ja säännönmukaisuuksia sekä kerrontakonventioita ja rutiineja. Uutisia luetaan tuttua tekstinä, jossa asioille annetaan merkityksiä perinteisin tavoin. (Heikkinen–Lehtinen–Lounela 2005, 233.)

Uutisia analysoitaessa on pohdittava sitä, kuka uutisen on kirjoittanut ja mitkä seikat ovat mahdollisesti ohjanneet kirjoittajan työtä. Uutisten kirjoittamiseen vaikuttavat yleiset

periaatteet hyvästä journalismista sekä yksittäisten joukkoviestimien omat toimintatavat, esimerkiksi lehden yleinen linja ja toimintapolitiikka. (Heikkinen–Lehtinen–Lounela 2005, 233.) Tämä on myös asia, joka tässä tutkielmassa tulee ottaa huomioon. Vaikka kaikki aineiston uutiset ovat Helsingin Sanomien, niitä ovat kirjoittaneet useat eri toimittajat. On siis pohdittava, mitkä tekijät voivat vaikuttaa ammattinimikkeiden käytön taustalla. Lisäksi sanavalintojen tekemiseen voivat vaikuttaa Helsingin Sanomien toimituksen tekemät linjaukset, jotka eivät ole julkista tietoa enkä näin ollen saa niistä tietoa.

Tässä tutkielmassa tutkin ja analysoin siis uutistekstejä, jotka ovat tekstilajina yleisesti hyvin tunnettuja. Uutisia on nykyään kaikkialla; perinteisen sanomalehden lisäksi verkossa, televisiossa sekä sosiaalisessa mediassa (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 66). Uutinen genrenä on informatiivinen, julkinen teksti, jossa asiat esitetään monologisesti (Johansson 2015, 153). Uutiset genrenä ovat siis normeiltaan hyvin tiukkoja ja niiden rakenne sekä kielenkäyttö ovat melko vakiintuneita sekä säännönmukaisia (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 66). En kuitenkaan keskity tässä tutkielmassa varsinaisesti uutisten tutkimiseen tekstilajina vaan huomioni on ennen kaikkea kielen käytön valinnoissa eli siinä, mitä sanoja, ja tarkemmin ammattinimikkeitä, uutisissa on valittu käyttää.

Genret ovat kulttuurisia sekä sosiaalisia kielellisen ja diskursiivisen toiminnan muotoja. Diskurssintutkimuksessa genret ovat kiinnostavia siksi, että niistä voidaan löytää kiteytyneitä, tyypillisiä tapoja toimia diskursiivisesti tietyissä konteksteissa. Genret kertovat miten sosiaalista toimintaa jäsennetään kielenkäytön näkökulmasta sekä mikä on kussakin sosiaalisessa toiminnassa keskeistä ja millaisia vuorovaikutussuhteita tyypillisesti erilaisissa tilanteissa rakentuu. (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 63–64.) Ne ovat säännönmukaisia sekä normitettuja, sillä kaikilla genreillä on omat norminsa, jotka koskevat sitä, millainen sosiaalinen ja diskursiivinen toiminta on mahdotonta tai mahdollista aina tietyssä kontekstissa. Nämä genrejen normit ovat usein kirjoittamattomia, sillä niiden logiikka on sidoksissa sosiokulttuuriseen ja tilanteeseen kontekstiin ja ulottuu usein myös historiaan. (Pietikäinen–Mäntynen 2009, 66.)

Uutiset sisältävät usein myös eräänlaista referointia, jolla tarkoitetaan tapaa, miten toimija siirtää ja muokkaa puhetta tai ajatuksia toisesta kontekstista toiseen. Mediateksteissä toimittaja siis välittää referoimalla erilaisia faktoja tai eri alojen ihmisten mielipiteitä sekä ajatuksia. Mediatekstit ja referointi siis representoivat todellisuutta tietyllä tavalla. (Johansson 2015, 148.) Tämä on tutkielmani kannalta kiinnostavaa, sillä uutistekstejä analysoidessa en voi olla varma siitä, kenen valinta on ollut käyttää tiettyä ammattinimikettä. Jos kyseessä on

esimerkiksi naisoletetun henkilön haastattelu, mutta hän on itse kertonut ammattinimikkeeseen *esimiehen*, referoiko toimittaja silloin suoraan haastateltavaa vai tekeekö hän valinnan käyttää mieluummin sukupuolineutraalia *esihenkilöä*. Tällaisissa tilanteissa on periaatteessa mahdotonta tietää edustaako ammattinimikkeen valinta haastatellun henkilön omaa valintaa vai esimerkiksi Helsingin Sanomien toimituksen tiettyä linjausta.

3 Tutkimusaineisto

Tässä luvussa esittelen tutkielmassani käyttämäni tutkimusaineiston sekä pohdin tutkielmani eettisyyttä. Tutkimusaineiston esittelyn jälkeen tutkielma etenee aineiston analyysiin luvussa 4.

3.1 Tutkimusaineiston esittely ja menetelmät

Tutkielmassa käyttämäni aineisto on kerätty Helsingin Sanomien arkistosta, joka on kaikille avoinna ja saatavilla osoitteessa <https://www.hs.fi/arkisto/>. Arkistossa olevat uutiset ovat ulkoasultaan täysin samanlaisia kuin ne ovat olleet silloin, kun ne on alun perin julkaistu Helsingin Sanomien verkkolehdeissä. Valikoin Helsingin Sanomat tutkimuskohteeksi siksi, että kyseessä on Suomen suurin sanomalehti, ja Helsingin Sanomien voisi sanoa myös olevan valtakunnallisesti arvostetuin sanomalehti.

Tutkielman aineisto pitää sisällään yhteensä 44 Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistua uutista, joista 12:sta esiintyy ammattinimike *esimies* ja 32 *esihenkilö*. Aineisto on sopivan kokoinen tähän tutkielmaan, koska se pitää sisällään monia erilaisia tekstejä ja niistä on löydettävissä monia erilaisia käyttötapoja kahdelle tutkittavalle ammattinimikkeille. Valitsin tutkitavan aineiston vuodelta 2023, koska halusin nimenomaan tutkia, miten nykypäivän uutiskontekstissa käytetään näitä kahta ammattinimikettä. Koska aloitin tutkielman teon syyskuussa 2023, aineisto on koottu ajalta 1.1.-15.9.2023. Rajasin aineistoa keskittymällä pelkästään Helsingin Sanomien kaupunkiosaston uutisiin, sillä muuten aineisto olisi paisunut liian suureksi eikä sen käsittely olisi ollut mielekäästä tämän laajuisessa tutkielmassa. Kaupunkiosasto on Helsingin Sanomissa päivittäin ilmestyvä osasto, joka keskittyy raportoimaan eri kaupunginosien elämästä, tapahtumista sekä kaupunkisuunnittelun vaikutuksen ihmisten arjen sujumiseen.

Aineisto on koottu Helsingin Sanomien arkistosta tekemällä kaksi erillistä hakua sanoilla “*esimies*” sekä “*esihenkilö*”. Näin ollen aineisto sisältää vain tekstejä, joissa ammattinimikkeet esiintyvät nominatiivimuotoisina eli eivät esimerkiksi taivutettuina. Hakutulokset on lajiteltu niin, että uusimmat uutiset olivat ensimmäisinä. Koska aineistoa oli syytä rajata, kuten jo ylempänä mainitsin, osastoksi valikoitui kaupunkiosasto lähinnä uutistekstien sopivan määrän vuoksi. Julkaisupäivän osalta käytin haussa omaa aikaväliä, joka on jo myös ylempänä mainittu 1.1.-15.9.2023.

Aineiston analyysin aloitin koostamalla ensin kaikista uutisista Excel-taulukon, jossa on jokaisesta tekstistä perustiedot: julkaisupäivämäärä, uutisen otsikko, lainaus tekstistä siitä kohdasta missä ammattinimikettä on käytetty sekä linkki kyseiseen uutiseen. Aineiston 44 uutistekstin viitetiedot käyvät ilmi tutkielmani aineistolähteluettelosta. Aivan kaikista teksteistä ei ole otettu analyysiin esimerkkejä. Aineiston varsinainen analyysi on laadullista sisältöanalyysia, jonka teoreettinen pohja on Fairclough'n kriittisessä diskurssianalyyssissa. Tässä analyysimuodossa analyysin tekeminen perustuu metodologisesti tekstien tarkkaan lukemiseen sekä käytettävien sanavalintojen pohdintaan.

3.2 Tutkimuksen eettisyys

Koska käytän tutkielmassa julkista aineistoa, suoranaisia eettisiä ongelmia tutkimukseen ei liity. On kuitenkin syytä pohtia analyysin todenmukaisuutta, sillä analyysissa on käytetty vain pientä osaa koko saatavilla olevasta Helsingin Sanomien uutisarkistosta. Analyysista nousevia havaintoja tai teemoja ei voi siis yleistää koskemaan kaikkea Helsingin Sanomien uutisointia tai esimerkiksi jonkin muun uutismedian uutisointia.

Kuten luvussa 3.1 mainitsen, olen koonnut käyttämästäni aineistosta Excel-taulukon. Taulukossa ei ole kuitenkaan kenenkään aineiston uutisessa haastateltavan ihmisen henkilötietoja tai muuta salassa pidettävää tietoa. Tarkoitukseni ei ole myöskään säilyttää kokoamaani aineistoa itselläni. Kuitenkin kuka tahansa tutkielmaani myöhemmin lukeva voi periaatteessa koota itse täysin sama aineiston käyttämällä Helsingin Sanomien avointa arkistoa.

4 Aineiston analyysi

Tässä luvussa analysoin valitsemaani aineistoa kriittisen diskurssianalyysin metodeja käyttäen. Olen hahmottanut aineistosta erilaisia diskursseja, joista osa liittyy kumpaankin ammattinimikkeeseen ja osa taas vain toiseen niistä. Ensimmäisenä analysoin *esimies*-ammattinimikkeeseen liittyviä diskursseja. Tämän jälkeen analysoin vastaavasti *esihenkilö*-ammattinimikkeeseen liittyviä diskursseja.

4.1 Esimies-nimikkeeseen liittyvät diskurssit

Esimies-ammattinimike esiintyy valitsemassani aineistossa yhteensä 12 Helsingin Sanomien uutisessa. Sitä käytetään monissa erilaisissa konteksteissa, joiden perusteella olen jaotellut aineiston erilaisiin diskursseihin.

Eniten *esimies*-ammattinimike liittyy aineistossa oikeudellisen vastuun diskurssiin, jossa on kyse uutisoinnista liittyen erilaisiin tuomioihin tai oikeuden päätöksiin. Tällaisia uutisia aineistossa on yhteensä neljä.

- (1) Espoolaisen pesulan entinen *esimies* tuomittiin törkeän lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa viiden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tuomio ei ole lainvoimainen. (HS 2023)
- (2) Helsingin kaupungin päätös salata pormestari Juhana Vartiaisen (kok) talousarvioehdotus on Helsingin hallinto-oikeuden mukaan lainvastainen. [—] Hallinto-oikeus muistuttaa, että kuntalain mukaan kaupungin talousarvioehdotus valmistellaan *esimiesasemassa* ja esittelijänä olevan pormestarin ohjauksessa. (HS 2023)

Esimerkeissä 1 ja 2 on mitä luultavimmin valittu käyttää *esimies*-ammattinimikettä, koska kummassakin uutisessa on tiedetty puheena olevan henkilön sukupuoli, sillä se tulee muussa tekstissä selvästi esille, esimerkiksi henkilön nimi saatetaan mainita tekstissä suoraan. Kun puheen kohteena oleva henkilö tiedetään mieheksi, on hänestä helpompi käyttää sukupuolittunutta nimikettä.

- (3) Käräjäoikeus katsoi miehen syyllistyneen raiskaukseen. Uhrin ja miehen välillä katsottiin myös olleen erityinen luottamussuhde, koska mies oli uhrin *esimies*. Vuonna 1990 syntynyt mies tuomittiin kahden vuoden ja kahden kuukauden vankeusrangaistukseen. (HS 2023)
- (4) Myös hallinto-oikeus totesi, että kuntalain mukaan talousarvioehdotus valmistellaan *esimiesasemassa* ja esittelijänä olevan pormestarin ohjauksessa. (HS 2023)

Kuten esimerkeistä 3 ja 4 voi nähdä, sama toistuu kaikissa neljässä uutisessa, jotka liittyvät oikeudellisen vastuun diskurssiin. Esimerkistä 3 näkee myös, miten puheena olevan henkilön sukupuoli tulee esille tekstissä. Voisi siis ajatella, että oikeudellisen vastuun diskurssissa ammattinimikkeen valinnalla ei sinänsä yritetä viestiä tasa-arvosta tai mistään muusta arvoihin liittyvästä asiasta vaan tarkoituksena on yksinkertaisesti referoida oikeuden tekemiä päätöksiä. Jos puheena olevan henkilön sukupuoli on selvillä, käytetään silloin sukupuolittunutta ammattinimikettä. Kielenkäytön valintojen taustalla vaikuttaa kuitenkin kielenkäyttäjän määrittelemä sosiaalinen sekä kulttuurinen yleinen hyväksyttävyys ja vakavastiotettavuus, jolloin voidaan pohtia, miksei selvästi miesoletetusta henkilöstä voisi kuitenkin käyttää myös sukupuolineutraalia nimikettä. Oikeudellisen vastuun diskurssissa sukupuolineutraali nimike toisi myös vahvemman anonymiteetin puheena olevalle henkilölle.

Toinen diskurssi, joka *esimies*-ammattinimikkeeseen aineistossa liittyy, on työelämän diskurssi. Tässä diskurssissa kyse on erilaisista työn tekoon liittyvistä uutisista, joissa kerrotaan esimerkiksi lakoista, työn johtamisesta sekä Helsingin kaupungin palkanmaksuun liittyvistä ongelmista. Tällaisia uutisia aineistossa on yhteensä kolme.

(5) ”Nyt ärsytämme työntekijöitämme. Tulemme parantamaan työoloja ja *esimies*-työtä. Varmasti kannattaa jäädä, vaikka palkka olisi väärin ensimmäisellä keralla”, Aronkytö sanoo. (HS 2023)

Esimerkissä 5 kyseessä on uutinen Helsingin kaupungin vaikeuksista maksaa työntekijöilleen palkkaa. Uutiseen on haastateltu Vantaan ja Keravan hyvinvointialueen johtajaa Timo Aronkytöä. Kyseisessä uutisessa *esimies*-ammattinimike esiintyy siis sitaatissa, joka esitetään haastateltavan suorana lainauksena. Tällöin kyseessä ei ole Helsingin Sanomien itsensä tekemä linjaus ammattinimikkeen käytöstä vaan tapauksessa on luultavammin valittu käyttää haastateltavan valitsemaa kieltä.

(6) Lakon piirissä ovat muun muassa Helsingin Bussiliikenne Oy, Nobina Oy, Oy Pohjolan Liikenne Ab ja Savonlinja Oy, joiden liikennöimät linjat kattavat yli 90 prosenttia HSL:n alueen bussiliikenteestä. Osa vuoroista pyritään ajamaan *esimiesvoimin*. (HS 2023)

Ylempänä olevassa esimerkissä 5 ja esimerkissä 6 on nähtävissä kaksi erilaista esimerkkiä siitä, miten *esimies*-ammattinimikettä käytetään työelämän diskurssissa. Esimerkissä 6 uutisoidaan bussiliikenteen lakosta ja siitä, miten lakko vaikuttaa ihmisten työmatkoihin. Tässä tapauksessa on vaikeampaa yrittää määritellä, miksi on päädytty käyttämään sukupuolittunutta *esimiesvoimin*-ilmaisua. Uutisessa on haastateltu useampaa ihmistä, mutta kyseistä

kappaletta ei ole esitetty suorana lainauksena keneltäkään vaan se on osa uutisen leipätekstiä. On pohdittava siis sitä, kuka on tehnyt kielenkäytön valinnan. Onko haastateltavista joku käyttänyt kyseistä ilmausta, jonka johdosta sitä on valittu käyttää myös itse uutisessa vai onko uutisen kirjoittanut toimittaja tehnyt itse valinnan sen käyttämisestä. Yhtenä mahdollisuutena voisi pitää hieman vanhahtavaa ja perinteistä ajatusta siitä, että fyysisen työn tekeminen yhdistetään useammin miehiin kuin naisiin, joten ehkä siksi bussiliikenteestä puhuttaessa kirjoittajan mielestä on ollut luontevampaa käyttää sukupuolittunutta ilmaisua.

- (7) Ensimmäisenä lakkopäivänä bussivuoroista ajettiin noin 25 prosenttia, kertoo Helsingin seudun liikenteen (HSL) viestinnän asiantuntija Tapio Tolmunen. [—] Siitä, miten bussivuoroja saadaan jatkossa ajettua, ei Tolmunen uskaltanut antaa tarkkaa arviota. ”Se riippuu siitä, paljonko kuljettajia tulee töihin ja paljonko vuoroja saadaan ajettua *esimiesvoimin*. Voisin kuitenkin kuvitella, että samat kuljettajat, jotka olivat tänään lakossa, jatkavat lakkoilua ja ne tulevat töihin, jotka tänään olivat töissä.” (HS 2023)

Esimerkissä 7 käytetään samaa *esimiesvoimin*-ilmaisua kuin esimerkissä 6. Kyseinen uutinen kertoo samasta aiheesta, eli bussiliikenteen lakosta. Uutisessa on haastateltu Helsingin seudun liikenteen viestinnän asiantuntijaa, jonka suorana lainauksena esitettyssä kommentissa sukupuolittunut ilmaisu esiintyy. Toisin kuin esimerkissä 6, tässä tapauksessa kyse voi olla siitä, että valinnan käyttää sukupuolittunutta ilmaisua on tehnyt haastateltava henkilö itse.

Kolmas aineistosta esiin nouseva diskurssi on *esimies* roolina -diskurssi. Tällä tarkoitan sitä, että tekstit ovat aiheeltaan hyvin erilaisia, mutta niitä yhdistää se tekijä, että haastatellusta henkilöstä on käytetty sukupuolittunutta nimikettä. Ammattinimikkeen tehtävänä tekstissä on siis tuoda esiin haastateltavan rooli työpaikalla. Tämän tyyllisiä uutisia aineistossa on yhteensä neljä.

- (8) ”Jos henkilö haluaa passin heti käteensä, sitä ei valitettavasti pystytä tällä hetkellä tulostamaan Espoossa”, sanoo *lupa-esimies* Sari Viitasalo. (HS 2023)
- (9) Matikan *esimies*, Unicafe Kaivopihan ravintolapäällikkö Liisa Kuikka kertoo, että Matikka nauttii kollegoidensa parissa aivan samanlaista suosiota kuin asiakkaidenkin keskuudessa. (HS 2023)

Kuten esimerkeistä 8 ja 9 on nähtävissä, käytetään näissä uutisissa sukupuolittunutta nimikettä siitä huolimatta, että haastateltava olisi nimensä perusteella naisoletettu. On haastavaa eksplisiittisesti sanoa mistä tämä johtuu, mutta yhtenä oletuksena voisi ehdottaa, että kyseessä on henkilön itsensä itsestään käyttämä ammattinimike. Tässä tapauksessa toimittaja on luultavasti halunnut käyttää samaa ammattinimikettä kuin haastateltava on itse käyttänyt

haastattelutilanteessa. Voidaan pohtia, miten tämän kaltaisissa tilanteissa ihmisten nimeäminen vaikuttaa representaatioon. Nimeämistä on kuitenkin aina tarkasteltava suhteessa kontekstiin, yhteiskuntaan ja kulttuuriin sekä siihen, kuka kieltä käyttää (Pietikäinen–Mäntynen 2019, 58). Tässä tilanteessa nimeämisen tarkastelu on siis hankalaa, koska ei voida suoraan sanoa kuka on tehnyt lopullisen valinnan käyttäen sukupuolittunutta nimikettä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta voisi kuitenkin ajatella, että sukupuolittunut nimike on ihmisille yleisesti tutumpi, koska kyseessä on ajallisesti pidempään käytössä ollut nimike.

Tilanteissa, joissa naisoletetusta henkilöstä käytetään sukupuolittunutta nimikettä, on syytä tarkastella myös sitä, onko kyse eriarvoisuuden ylläpitämisestä. On kiinnostavaa miettiä, miksi edelleen valitaan käyttää sukupuolittunutta ammattinimikettä, kun valittavana olisi myös nimikkeen sukupuolineutraali vastine. Sukupuolineutraalia vastinetta käyttämällä voitaisiin osaltaan muuttaa yhteiskunnan sosiaalista todellisuutta sekä purkaa sukupuolten välistä eriarvoisuutta työelämässä. Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen kannalta olisikin tärkeää, että näiden esimerkkien kaltaisia viittauksia tehtäisiin vähemmän, koska kielenkäyttö yhdessä muiden käytänteiden kanssa voi vahvistaa tai heikentää tiettyjä näkemyksiä yhteiskunnassa (Pietikäinen 2000, 198).

(10) Nastojen puhkomia renkaita paikataan usein. Larunpyörän huollon *esimies* Pasi Koskinen kertoo, että nastoja on löytynyt myös suoraan korjaamon edustalta. (HS 2023)

(11) Jarno Limnell työskentelee kyberturvallisuuden työelämäprofessorina Aalto-yliopistossa ja dosenttina sekä Maanpuolustuskorkeakoulussa, Jyväskylän yliopistossa että Tampereen yliopistossa. Lisäksi hän on työskennellyt Puolustusvoimien sotilaana *esimiestehtävissä*. (HS 2023)

Esimerkeissä 10 ja 11 on samankaltaisesta tilanteesta kyse eli toimittaja on yksinkertaisesti referoinut haastateltavan itsensä käyttämää ammattinimikettä. Erilaista näissä esimerkeissä on kuitenkin se, että kummassakin uutisessa kyseessä on nimen perusteella miesoletettu henkilö. Vaikka näissä tapauksissa sukupuolittunut ammattinimike kuvaa luultavasti haastateltavan sukupuolta, voidaan miettiä miksei miesoletetusta voisi silti käyttää sukupuolineutraalia nimikettä. Jos miesoletettuihin henkilöihin viitattaisiin enemmän *esihenkilöinä*, tämä lisäisi nimikkeen tunnettuutta sekä vahvistaisi osaltaan sukupuolineutraalia kielenkäyttöä sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Näiden kolmen selkeän diskurssin lisäksi *esimies*-nimikkeeseen liittyy aineistossa myös yksi uutinen, jota ei voi suoraan liittää mihinkään aiemmin esiteltyyn diskurssiin. Tässä uutisessa

on käytetty *esimies*-nimikettä historiallisessa kontekstissa. Kyseinen uutinen kertoo Suomen sotahistorian viimeisestä sukellusveneestä.

(12) Sukellusveneeseen tasapainoa vahdittiin tarkasti, joten *esimies* lähetti käymälään lähtijän tilalle toisen miehen. Muuten aluksen perä olisi saattanut vajota. (HS 2023)

Kuten esimerkistä 12 voidaan huomata, tässä sukupuolittunutta nimikettä käytetään hyvin neutraalisti lähinnä kuvaamaan sitä, kuka on toimija. Koska tekstissä kerrotaan 1930- ja 1940-lukujen tapahtumista, voi olettaa, että tässä on valittu käyttää *esimiestä* yksinkertaisesti siksi, että tuohon aikaan sukellusveneillä oli töissä pääsääntöisesti vain miehiä. Niinpä tässä tapauksessa sukupuolittuneen nimikkeen käyttöön ei myöskään luultavammin liity arvolatausta, sillä kyse on historiallisesta kontekstista sekä ajasta, jolloin miehet kävivät töissä ja naiset olivat enemmän kotona huolehtimassa lapsista sekä kodista.

4.2 Esihenkilö-nimikkeeseen liittyvät diskurssit

Esihenkilö-ammattinimike esiintyy valitsemassani Helsingin Sanomien aineistossa yhteensä 32 kertaa. Se on siis käyttömäärältään huomattavasti suositumpi kuin sen sukupuolittunut vastine *esimies*. Aineistosta on eroteltavissa erilaisia konteksteja, joiden perusteella olen jaotellut uutistekstit erilaisiin diskurssiryhmiin. Nämä diskurssit ovat osittain samoja kuin sukupuolittuneen *esimiehen* kohdalla.

Esihenkilö-nimike liittyy aineistossa eniten työelämän diskurssiin. Tällaisia uutisia aineistossa on yhteensä 12. Kuten *esimies*-nimikkeekin kohdalla, tässä diskurssissa kyse on työn tekoon liittyvistä uutisista. Aiheina ovat esimerkiksi eri alojen työtaistelut ja lakot sekä Helsingin kaupungin palkanmaksun liittyvät ongelmat.

(13) Fedotov kertoo yrittäneensä saada kaupunkia maksamaan puuttuvia palkkoja kuukausia, mutta yhteydenotot *esihenkilöön* ja palkkayksikköön eivät ole tuottaneet tulosta. (HS 2023)

Esimerkissä 13 on kyseessä uutinen, johon on haastateltu työntekijää Helsingin kaupungin palkanmaksuun liittyvissä ongelmissa. Tässä tapauksessa on helppo päätellä, miksi on valittu käyttää sukupuolineutraalia nimikettä. Kuten luvussa 1.2 kerron, Helsingin kaupunki ilmoitti vuonna 2020 ottavansa käyttöön sukupuolineutraalin *esihenkilön* sukupuolittuneen *esimiehen* tilalle ja luopuvansa muistakin *mies*-loppuisista ammattinimikkeistä (Virtanen 2020).

Kyseessä on siis selvästi ylemmän tahon tekemä linjaus, eli voidaan ajatella, että työntekijä on valinnut käyttää kieltä tavalla, jonka hänen työnantajaorganisaationsa on määritellyt.

(14) Osa bussivuoroista saatetaan ajaa *esihenkilöiden* tai liittoon kuulumattomien voimin. (HS 2023)

Esimerkki 14 on otettu uutisesta, jossa kerrotaan linja-autonkuljettajien lakosta. Uutisessa on haastateltu Helsingin seudun liikenteen viestintäpäällikköä, mutta ei käy ilmi, onko tässäkin tapauksessa referoitu haastateltavan puhetta suoraan. Kyseessä ei ole suora lainaus, joten tätä on vaikeaa päätellä. Uutisessa puhutaan kuitenkin *esihenkilöistä* monikossa, jolloin kyseessä voi olla tapaus, jossa isompaan ryhmään ihmisiä viitataan mieluummin sukupuolineutraalilla kuin sukupuolittuneella nimikkeellä. Tämä voi johtua siitä, että sukupuolineutraali nimike sopii kuvaamaan kaikkia ihmisiä riippumatta heidän sukupuolestaan. Voisi siis ajatella, että ehkä toimittaja on halunnut tästä syystä käyttää sukupuolineutraalia nimikettä tässä kontekstissa. Tässä tapauksessa ei voida kuitenkaan tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, mikä on lopulta ollut vaikuttava tekijä sukupuolineutraalin nimikkeen käytön taustalla.

Näiden esimerkkien lisäksi työelämän diskurssista löytyy myös muunlaisia käyttötapoja *esihenkilö*-nimikkeelle.

(15) HS ei tavoittanut Vesalan peruskoulun rehtoria eikä hänen *esihenkilöään* kasvatuksen ja koulutuksen toimialalta kommentoimaan koulun kyselytuloksia. (HS 2023)

Esimerkissä 15 on kyse uutisesta, jossa kerrotaan opettajien kokemasta väkivallasta Helsingin Vesalan koulussa. Uutiseen ei ole haastateltu ketään, ja esimerkki onkin uutisen lopussa ja sen avulla pyritään selvästi tuomaan esiin sitä faktaa, että Helsingin Sanomat on yrittänyt löytää uutiseen haastateltavan, mutta ei ole onnistunut siinä. Tässä kontekstissa on vaikeaa sanoa, mihin sukupuolineutraalin nimikkeen käyttö perustuu. Yhtenä vaihtoehtona voisi ajatella, että rehtorin ollessa sukupuolineutraali nimike, on toimittaja valinnut tästä syystä myös käyttää *esihenkilö*-nimikettä. Näin ollen nimikkeet ovat symmetriset keskenään. Toisaalta tässäkin tapauksessa jo esimerkin 13 yhteydessä mainittu Helsingin kaupungin linjaus sukupuolineutraalin ammattinimikkeen käytöstä voi vaikuttaa siihen, miksi on valittu käyttää nimenomaan *esihenkilöä*.

(16) Reilut 15 000 euroa kuukaudessa tienava kansliapäällikkö johtaa keskushallintoa ja on toimialajohtajien *esihenkilö*. Hallintosäännön mukaan kansliapäällikkö myös suorittaa pormestarin määräämät tehtävät ja toimii kaupunginhallituksen, sen jaostojen sekä pormestarin esittelijänä. Ujulan tarkka palkka varmistuu sopimusneuvotteluissa. (HS 2023)

Esimerkki 16 on taas otettu uutisesta, jossa uutisoidaan Helsingin kaupungin uuden kansliapäällikön rekrytointiprosessista. Uutisessa kerrotaan, että kansliapäälliköksi valikoitu Jukka-Pekka Ujula. Tämä on kiinnostava esimerkki juuri tästä syystä; uutisessa puheen kohteena on selkeästi nimen sekä uutisessa käytetyn kuvan perusteella miesoletettu henkilö, mutta häneen viitataan silti sukupuolineutraalilla nimikkeellä. Tämä on aikaisemman tutkimuksen perusteella harvinaista, sillä maskuliinisuus nähdään usein geneerisenä, kaikkia ihmisiä kuvaavana, jolloin mieheen viitataan useimmiten nimenomaisesti sukupuolittuneella, geneeris-maskuliinisella ammattinimikkeellä (Engelberg 1993, 39). On kuitenkin otettava huomioon, että Engelbergin (1993) tutkimus on jo yli 30 vuotta vanha, joten voidaan olettaa, että tässä ajassa nimikkeiden käytötapa on muuttunut.

Tosin myös tässä tapauksessa Helsingin kaupungin linjaus sukupuolineutraalin nimikkeen käytöstä on varmasti vaikuttanut uutisessa käytettävään kieleen. Lisäksi voisi ajatella, että koska uutisessa kuvataan kansliapäällikön tehtäviä yleisesti, on tehtäväkuvaus kirjoitettu mahdollisesti jo ennen kuin tehtävään on valittu ketään. Tällöin ei ole voitu tietää, onko kansliapäälliköksi valittava henkilö nainen vai mies. Niinpä on nähty järkevämmäksi vaihtoehdoksi käyttää sukupuolineutraalia nimikettä, joka sopii kuvaamaan kaikkia hakijoita. Tässä kontekstissa valinnan käyttää sukupuolineutraalia ammattinimikettä on luultavasti tehnyt Helsingin kaupunki eikä Helsingin Sanomat.

Kuten aikaisemmin *esimies*-nimikkeen yhteydessä, myös *esihenkilö*-nimike liittyy aineistossa oikeudellisen vastuun diskurssiin. Tässä diskurssissa on kyse uutisoinnista, joka liittyy erilaisiin tuomioihin sekä muihin oikeuden päätöksiin. Tällaisia uutisia aineistossa on yhteensä kuusi.

(17) Poliisi tutkii tapausta, jossa yrityksen toimitusjohtajalta huijattiin noin 100 000 euroa tämän *esihenkilön* nimissä, tiedottaa Helsingin poliisi. (HS 2023)

Esimerkki 17 on ote uutisesta, joka kertoo huijauksesta, jossa toimitusjohtajalta on huijattu suuri summa rahaa. Tässä tapauksessa sukupuolineutraalin ammattinimikkeen käyttöä voisi perustella sillä, että kyseessä on rikostutkinta. Rikostutkinnan osapuolten on tärkeää pystyä säilyttämään anonymiteetti ja uutisoinnissa ei haluta käyttää sellaista kieltä, jonka perusteella lukija pystyisi päätellä jotakin rikokseen liittyvistä osapuolista. Sukupuolineutraalia ammattinimikettä käyttämällä siis varmistetaan se, että tapaukseen liittyvä henkilö pysyy yleisölle anonymina eivätkä uutisen lukijat voi päätellä hänen sukupuoltaan.

(18) Päihdekuntoutujille vertaistukea ja toimintaa tarjoavan Stop Huumeille ry:n johtohenkilö on tuomittu sakkorangaistukseen työturvallisuusrikoksesta. Eräs yhdistyksen entisistä työntekijöistä oli tehnyt työsuojeluilmoituksen *esihenkilöasemassa* toimivasta henkilöstä, joka oli työntekijän mukaan laiminlyönyt työnantajan velvoitteita ja käyttäytynyt työpaikalla epäasiallisesti. (HS 2023)

Esimerkki 18 on tavallaan samankaltainen kuin esimerkki 17. Eroavaisuutena on se, että esimerkissä 17 on kyse rikostutkinnasta, kun taas esimerkissä 18 henkilö on saanut jo tuomion käräjäoikeudessa. Kiinnostavaa tässä uutisessa on myös se, että tekstissä käytetään lisäksi sukupuolineutraalia *johtohenkilö*-nimikettä. Tässäkin tapauksessa on luultavasti haluttu varmistaa tuomitun henkilön anonymiteetin säilyminen käyttämällä hänestä sukupuolineutraaleja ilmaisuja. Tällaisissa käyttötarkoituksissa sukupuolineutraalit ammattinimikkeet ovatkin hyödyllisiä; niiden avulla voidaan ikään kuin häivyttää puheena olevan henkilön identiteetti.

(19) Helsingin poliisi on aiemmin kertonut, että epäilty pahoinpitely tapahtui kiinniottotilanteessa sen jälkeen, kun partio oli puuttunut nuorten ilotulitteiden ampuamiseen Helsingin keskustassa. Syytetyn kollegat kertoivat tämän käytöksestä *esihenkilöilleen*. Tapahtuneen jälkeen epäilty pidätettiin virasta ja hän irtisanoutui maaliskuussa 2022. (HS 2023)

Esimerkki 19 on uutisesta, jossa entistä poliisia syytetään pahoinpitelystä sekä virkavelvollisuuden rikkomisesta. Esimerkki on ote uutisen kohdasta, jossa kerrotaan syytteeseen johtaneista tapahtumista. Tässä on kyseessä tapaus, jossa puhutaan useammasta ihmisestä, ryhmästä *esihenkilöitä*. On vaikeaa suoraan todeta, miksi uutisessa on päädytty käyttämään sukupuolineutraalia ammattinimikettä. Yksinkertaisimmillaan voi olla esimerkiksi kyse siitä, että kyseisessä ryhmässä ihmisiä on sekä nais- että miesoletettuja. On myös mahdollista, että uutisen kirjoittaneella toimittajalla ei ole tarkempaa tietoa puheen kohteena olevista henkilöistä, jolloin hän on valinnut käyttää sukupuolineutraalia nimikettä, joka sopii kaikille. Tässä tapauksessa on siis vaikeaa löytää yksiselitteistä syytä sille, miksi on päädytty käyttämään sukupuolineutraalia nimikettä.

Työelämän diskurssi sekä oikeudellisen vastuun diskurssi ovat selkeimmät diskurssiryhmät, jotka aineistosta voi *esihenkilö*-nimikkeen kohdalla erotella. Kolmas aineistosta esiin nouseva diskurssi on *esihenkilö* roolina -diskurssi. Kyseessä on sama diskurssi, kuin sukupuolittuneen *esimiehen* kohdalla, mutta tässä tapauksessa tekstejä yhdistää se tekijä, että haastatellusta henkilöstä on käytetty sukupuolineutraalia nimikettä. Ammattinimikkeen tehtävänä tekstissä on siis tuoda esiin haastateltavan rooli työpaikalla. Tällaisia uutisia aineistossa on kaksi.

(20) Tutkinnanjohtajan *esihenkilö*, rikosylikomisario Ritva Elomaan mukaan uhri ja kaksi ikätoveria lähtivät lammelle leikkimään sunnuntai-iltana kello kahdeksan aikaan. (HS 2023)

(21) Tutkinnanjohtajan *esihenkilö*, rikosylikomisario Ritva Elomaan mukaan hukunut on 10-vuotias. Lapsen sukupuolta ei kerrota. (HS 2023)

Kumpikin uutinen kertoo samasta onnettomuudesta, jossa lapsi hukkui Helsingissä hiekkakuopassa olevaan veteen. Kuten esimerkeistä 20 ja 21 voi nähdä, kyseisissä uutisissa on haastateltu rikosylikomisariota, joka on nimetty myös *esihenkilöksi*. Koska kyseessä on nimen perusteella naisoletettu henkilö, voidaan pohtia, onko tästä syystä valittu käyttää nimenomaan sukupuolineutraalia nimikettä. Voi myös olla, että henkilö on itse kertonut tämän ammattinimikkeeseen, kun häntä on haastateltu uutisia varten. Tässä tapauksessa toimittaja olisi vain referoinut haastateltavaa. Näiden esimerkkien kaltaiset viittaukset ovat sukupuolten tasa-arvon toteutumisen kannalta tärkeitä, koska kieli representoi maailmaa ja kielenkäyttö vaikuttaa osaltaan sosiaaliseen todellisuuteen. On siis tärkeää tehdä näkyväksi suurelle yleisölle, että naisoletettu henkilö toimii maskuliiniseksi perinteisesti miellettyssä ammatissa ja hänestä käytetään sukupuolineutraalia nimikettä.

Edellä mainittujen diskurssiryhmien lisäksi *esihenkilöön* liittyy aineistossa kaksi tekstiä, joissa kyse on tekstin kirjoittajan nimeämisestä. Nämä eivät varsinaisesti muodosta keskenään selkeää diskurssiryhmää, mutta niissä on nähtävissä samanlainen käyttötarkoitus ammattinimikkeelle.

(22) Eriytymiskehitys lyö koviten niitä, joilla on vähiten. Silti ratkaisuihin on muistettava myös keskiluokka, kirjoittaa HS:n kaupunkitoimituksen *esihenkilö* Lari Malmberg. (HS 2023)

(23) Tavalliset helsinkiläiset vanhemmat joutuvat lastensa koulutiestä päättäessään vaikean moraalisen kysymyksen eteen. Nyt vastauksia kaivataan poliitikoilta, kirjoittaa HS:n kaupunkitoimituksen *esihenkilö* Lari Malmberg. (HS 2023)

Kuten esimerkeistä 22 ja 23 voi huomata, kummassakin viitataan Helsingin Sanomien toimituksessa työskentelevään henkilöön. Tässä tapauksessa voidaan pohtia, onko Helsingin Sanomilla työnantajaorganisaationa olemassa jokin ohjeistus sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käytöstä. Helsingin Sanomat ei ole julkisesti kertonut linjastaan sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käytön suhteen, joten tässäkin tapauksessa ei voi varmuudella sanoa, mikä asia on johtanut sukupuolineutraalin ammattinimikkeen käyttöön. Koska kummassakin uutisessa sukupuolineutraalilla nimikkeellä viitataan samaan henkilöön, voisi yhtenä

oletuksena pitää myös sitä, että tämä henkilö haluaa itsestään käytettävän juuri sukupuolineutraalia nimitystä.

Seuraavaksi tutkielmani etenee lukuun 5, jossa kokoan yhteen tutkimustuloksiani ja vertailen tutkimaani kahta ammattinimitystä ja niihin liittyviä diskursseja toisiinsa. Pohdin myös, millaisia ongelmia tutkielmaani liittyy ja sitä, miten tutkimusta aiheesta voisi mahdollisesti jatkaa tulevaisuudessa.

5 Yhteenveto ja päätelmät

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellut ammattinimikeparia *esimies – esihenkilö* ja tutkinut niihin liittyviä diskursseja Helsingin Sanomien kaupunkiosaston uutisoinnissa vuonna 2023. Johdannossa asetin tutkielman tavoitteeksi vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisiin diskursseihin ammattinimikkeet *esimies* ja *esihenkilö* liittyvät Helsingin Sanomien uutisoinnissa vuonna 2023?
2. Minkälaisia eroavaisuuksia voidaan löytää näihin kahteen ammattinimikkeeseen liittyvien diskurssien väliltä?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan aineistoni laadullisella analyysillä. Analyysini perusteella on selvää, että ammattinimikkeet liittyvät pääosin samankaltaisiin diskursseihin Helsingin Sanomien uutisoinnissa. Diskursseja ovat oikeudellisen vastuun diskurssi, työelämän diskurssi sekä *esimies/esihenkilö* roolina -diskurssi. Näiden diskurssien lisäksi aineistossa oli uutisia, jotka eivät suoraan sopineet mihinkään edellä mainittuun diskursiryhmään.

Oletuksenani oli, että sukupuolineutraalia *esihenkilöä* käytetään enemmän yhteiskunnallisesti kantaottavassa uutisoinnissa sekä tilanteissa, joissa puhutaan nimenomaan naisoletetuista henkilöistä, jolloin *mies*-loppuinen ammattinimike tuntuisi epäsovelialta. Eniten sukupuolineutraali nimike liittyikin aineistossa työelämän diskurssiin. Oikeudellisen vastuun diskurssiin liittyviä uutisia aineistossa oli yhteensä kuusi. Analyysissä kuitenkin huomasin, että naisoletetuista henkilöistä käytetään edelleen myös sukupuolittunutta ammattinimikettä. On vaikeaa todeta, mikä on lopulta vaikuttava tekijä ammattinimikkeen valinnan takana. En voi varmuudella tietää, onko valinnan tehnyt uutisessa haastateltu henkilö vai uutisen kirjoittanut toimittaja.

Tein johdannossa oletuksen, että sukupuolittunutta *esimiestä* käytetään enemmän miesoletetuista henkilöistä puhuttaessa ja tilanteissa, joissa puheena on ryhmä ihmisiä, eikä vain yksittäisiä henkilöitä. Oletukseni oli osittain oikeassa, sillä suurimmassa osassa aineiston uutisia *esimiestä* käytetään, kun puheena oleva henkilö tiedetään miesoletetuksi. Eniten *esimies* liittyi aineistossa oikeudellisen vastuun diskurssiin, johon kuuluvia uutisia aineistossa oli neljä. Toiseksi eniten *esimies* liittyi aineistossa työelämän diskurssiin, johon kuuluvia uutisia oli taas aineistossa kolme.

Vaikka tutkielmani on laadullista diskurssianalyysia, oletin myös, että *esimiestä* käytetään määrällisesti enemmän. Tämä hypoteesi osoittautui kuitenkin virheelliseksi, sillä aineistossa oli 12 uutista, joissa käytettiin *esimiestä* ja 32 uutista, joissa käytettiin *esihenkilöä*. Sukupuolineutraali vastine oli siis paljon käytetympi. Omassa kandidaatin tutkielmassani (Savolainen 2022), jossa vertailin sukupuolittuneiden ja sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käyttöä verkkokeskusteluissa vuosina 2001 ja 2017, huomasin *esimiehen* olevan monin kerroin *esihenkilöä* suositumpi käyttömääriltään. Näitä kahta tutkimusta ei voi kuitenkaan suoraan verrata toisiinsa, sillä kandidaatin tutkielmani on määrällistä analyysia sekä tutkimuskohde on eri. On kuitenkin kiinnostavaa pohtia, kertooko tämä siitä, että sukupuolineutraali nimike alkaa olla vanhaa sukupuolittunutta vastinettaan suositumpi.

Pyrin vastaamaan myös toiseen tutkimuskysymykseeni laadullisella analyysilläni. Kuten ylempänä totesin, diskurssiryhmät olivat kummankin ammattinimikkeen kohdalla samankaltaisia. Joitakin eroja kuitenkin löytyy. *Esimiestä* käytettiin aineistossa kerran historiallisessa kontekstissa, joka puuttui *esihenkilön* kohdalla täysin. *Esihenkilöä* käytettiin taas aineistossa tekstin kirjoittajan nimeämiseen: tätä käyttötapaa ei löytynyt aineistosta ollenkaan *esimiehen* kohdalla. Eroavaisuudet ammattinimikkeisiin liittyvien diskurssien välillä ovat siis suhteellisen pieniä. Mielenkiintoista on, että sukupuolittunutta *esimiestä* käytetään aineistossa viittaamaan sekä naisiin että miehiin ja sama toistuu myös sukupuolineutraalin *esimiehen* kohdalla. Kumpikin ammattinimike nähdään siis sopivana viittaamaan kumpaankin sukupuoleen.

Yleisesti voidaan todeta analyysini pohjalta, että toimittajan tekemä valinta käyttää sukupuolittunutta tai sukupuolineutraalia ammattinimikettä voi heijastaa laajemmin yhteiskunnassa vallalla olevia arvoja ja asenteita, mutta se voi heijastaa myös toimittajan omia asenteita. Kie-lenkäytön valintojen taustalla vaikuttaa toimittajien määrittelemä sosiaalinen sekä kulttuurinen hyväksyttävyyys ja vakavastiotettavuus. Niin kuin luvussa 4.2 mainitsin, Helsingin Sanomat ei ole antanut julkista linjausta sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käytöstä. Heikkilä (2021) toteaa pro gradu -tutkielmassaan, että on mielenkiintoista, kuinka vilkasta keskustelua sukupuolineutraalit ammattinimikkeet herättävät. Ne herättävät ihmisissä niin kielteisiä kuin positiivisiakin tunteita. Hän kuitenkin pystyy analyysillaan osoittamaan aineistostaan, että sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä kannatetaan lopulta hieman enemmän kuin vastustetaan. Tämä havainto käy yksi yhteen oman tutkimukseni kanssa siinä mielessä, että myös omassa aineistossani sukupuolineutraali nimike on sukupuolittunutta nimikettä suositumpi.

Toinen aineiston analyysistä esiin nouseva havainto on, että ammattinimikkeiden käyttöön liittyy paljon referointia. Koska tutkimuskohteena ovat uutiset, on tärkeää muistaa, että uutiset tekstilajina sisältävätkin usein referointia. Uutistekstien yhteydessä referoinnilla tarkoitetaan tapaa, miten toimija siirtää ja muokkaa puhetta tai ajatuksia toisesta kontekstista toiseen. Mediateksteissä toimittaja siis välittää referoimalla erilaisia faktoja tai eri alojen ihmisten mielipiteitä sekä ajatuksia. Mediatekstit ja referointi siis representoivat todellisuutta tietyllä tavalla. (Johansson 2015, 148.) Referointi ei ole aina selvästi merkittyä uutisteksteissä, joten lukijan voi olla välillä vaikeaa tunnistaa sitä. Aineistoni kohdalla tämä tarkoittaa sitä, etten voi olla täysin varma, kuka ammattinimikkeen valinnan taustalla uutisteksteissä on.

Tutkimukseni puutteena voidaankin pitää juuri sitä faktaa, etten voi eksplisiittisesti sanoa, mitkä seikat vaikuttavat ammattinimikkeen valinnan taustalla valitsemassani aineistossa. Samoin myös aineiston koko on otettava huomioon tutkimuksen yleistettävyyttä ja luotettavuutta ajatellessa. Koska kyseessä on verrattain pieni aineisto, ei siitä tehtyjä havaintoja voida yleistää koskemaan kaikkea Helsingin Sanomien uutisointia tai muiden uutismedioiden uutisointia.

Kuten tutkielmani teoriaosuudessa mainitsin, kriittisessä diskurssianalyysissä yksi kiinnostava tutkimuskohde on sukupuolittavien kielenkäyttökäytänteiden diskursiivisen puolen tutkimus, johon tämä tutkimus myös kuuluu. Tällaisen tutkimuksen suurempana tavoitteena on saada aikaan muutosta yhteiskunnassa suuntaan, joka olisi vähemmän syrjivä sekä hyödyllisempi tasapuolisesti kaikille yhteiskunnassa eläville. (Pietikäinen 2000, 204–205.) Tällä tarkoitetaan tämän tutkielman osalta eriarvoistavien nimikkeiden käytön näkyväksi tekemistä sekä sen pohtimista, miten näiden nimikkeiden käyttöön on päädytty. Kun ammatit muuttuvat yhteiskunnassa sukupuolijakaumiltaan tasaisemmiksi, sukupuolittuneiden nimikkeiden yleensä oletetaan karsiutuvan pois ikään kuin itsestään (Engelberg 2018, 88). Ammattinimikkeet seuraavat yhteiskunnallisia muutoksia jossain määrin, mutta sen lisäksi on tärkeää tehdä näkyväksi niiden eriarvoistavuus tutkimuksen avulla.

Koska suomen kielen ammattinimikkeitä ei ole tutkittu verrattain paljoa, on aiheen parissa vielä paljon tutkittavaa. Oma tutkielmani tuo sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden tutkimukseen myös osaltaan uutta näkökulmaa, ja tämänkin tutkimuksen pohjalta olisi kiinnostavaa tehdä jatkotutkimusta. Samankaltaista tutkimusta Helsingin Sanomien aineistosta voisi tehdä esimerkiksi niin, että vertailuun otettaisiin muitakin ammattinimikepareja. Samoin

laajemman aineiston tarkastelu olisi mielenkiintoista. Myös eri medioista kerättyjen aineistojen tutkiminen toisi arvokasta lisätietoa ammattinimikkeiden käytöstä suomalaisessa mediassa.

Sukupuolineutraali kielenkäyttö on yhteiskunnallisesti ajankohtainen sekä relevantti aihe ja varmasti pysyy sellaisena myös jatkossa. Kielenkäyttöön tarvitaan lisää variaatiota, joka on edellytys kielen muuttumiselle (Engelberg 2018, 112). Kieli muokkaa maailmaa ja maailma kieltä; tässä tapauksessa se tarkoittaa sitä, että kielenkäytön valinnoilla voidaan päästä lähemmäs kaikille tasa-arvoista yhteiskuntaa.

Lähteet

Aineistolähteet

Aalto, Maija 2023. Tuhannet kaupungin hoitajat odottavat yhä rahaa korvaukseksi koronasta.

Helsingin Sanomat. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009602191.html>

Aholuoto, Vilma 2023. Nuori lopetti ensimmäisen kesätyönsä feissarina: ohikulkijoiden haisuttelut ja halaukset ahdistivat. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024.

Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009734807.html>

Bäckgren, Noona 2023. ”Aistin, ettei minusta pidetty”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen].

Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009384273.html>

— 2023. Opiskelija-ruokalan tiskin takana on päivystänyt 36 vuotta parrakas hahmo, joka hurmaa jokaisen asiakkaan. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu

15.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009833879.html>

Hovi-Horkan, Jonna 2023. S-ryhmä: Ratkaisu myymälöiden sulkemisesta tehdään vasta mahdollisen lakon varmistuttua. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009345377.html>

— 2023. Husin vastaus väsyneelle henkilöstölle: ”Voi tulla oveni taakse, jos huolettaa”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009533318.html>

HS-työryhmä 2023. Jalkapatikkaan siirtyneet valtasivat sillan Helsingissä – Lakkovahti puolusti ”pitkää päivää” tekeviä kuljettajia. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu

15.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009423791.html>

— 2023. Helsingin kansliapäälliköksi hakee yhdeksän henkilöä: Mukana myös nykyinen päällikkö. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009577254.html>

Ikola, Vilma 2023. Nastamuumion jäljillä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu

15.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009649642.html>

Kantola, Anne 2023. Entisen poliisin blogissa kerrottiin Itä-keskuksen poliisien pahoinpitelystä – Syyttäjää ei löytänyt näyttöä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu

2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009459388.html>

— 2023. Huumeriippuvaisia tukevan järjestön johtohenkilö huusi ja itketti työntekijää

- Erityisenä herkkyytenä auto. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009645374.html>
- 2023. Naisiin ja lapsiin asennetaan jopa paikantimia – Miehen ”kunnia” näkyy julmana väkivaltana Helsingin seudulla. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009745866.html>
- Kuokkanen, Katja 2023. Palkkakaaos uhkaa nyt sote-aluetta Helsingin seudulla: ”Pelottaa ja paljon”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 15.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009307827.html>
- 2023. Tämä käymälästä kuolleena löytyneen miehen tapauksesta tiedetään. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009320019.html>
- 2023. Professori arvostelee Juhana Vartiaisen toimintaa: ”Hyvin ongelmallista lain pohjalta”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 18.3.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009514849.html>
- 2023. Pormestari Juhana Vartiaisen väite Helsingin palkankorotuksista ei pidä paikkaansa. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009525098.html>
- Latvala, Johanna 2023. Syyte: Poliisi kaasutti poikaa ja löi nyrkillä vatsaan – käräjä-oikeus antaa tänään tuomion. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009528430.html>
- Lippu, Anna-Maija 2023. Linja-autoalan lakko on alkanut – Katso täältä, mihin linjoihin lakko vaikuttaa. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009422105.html>
- 2023. Vakiooumarit tuntevat hiekkakuopan lammikon ”äkkisyvänä” – Tämä kaikki turmasta tiedetään. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009740285.html>
- 2023. Bussi teki liian jyrkän käännöksen Helsingin Mannerheimintiellä ja tuhosi pysäkin. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009741565.html>
- 2023. Poliisi kaipaa tietoja kahdesta lammella olleesta 10-vuotiaasta tytöstä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009749150.html>
- Malmberg, Lari 2023. Seiska-luokka-laisten tyttöjen vastaus tutkijoille kertoo kuvaavasti ”koulu-shoppailun” vaikutuksista. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu

6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009398851.html>

— 2023. Pohjois-Amerikasta kiirii huolestuttava viesti Helsingin koulukeskusteluun. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009413122.html>

— 2023. Pormestari Juhana Vartiainen johtama Helsinki rikkoi lakia salatessaan asia-kirjoja. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009511527.html>

— 2023. Yhtäkkiä kukaan ei tunnu tietävän, miksi pienituloisia ei palkittukaan Helsingissä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009533984.html>

Palkoaho, Milla 2023. Avarnin entiset työntekijät: Takavarikoituja huumeita säilytettiin tauko-tilan ”jekku-boksissa”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen] Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009304102.html>

— 2023. Poliisi lähetti koko laitoksen henkilöstölle ”kärjekkään” viestin: Sai kirjallisen varoituksen. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen] Viitattu 6.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009310082.html>

— 2023. Pesulapomo otti vastaan lahjakortteja ja television – Mies sai tuomion laajassa lahjonta-vyyhdissä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 15.1.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009376393.html>

— 2023. Poliisi tutkii: Toimitus-johtajalta huijattiin satatuhatta euroa Whatsapp-viestillä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009421266.html>

— 2023. Jopa neljännes HSL:n bussivuoroista ajettiin lakosta huolimatta. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 15.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009427189.html>

— 2023. Neljä isää kertoo arjesta isyys-vapaalla. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009447563.html>

— 2023. Pomo otti alaiselleen hotelli-huoneen Helsingistä lahjaksi ja sitten raiskasi tämän siellä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 18.3.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009465115.html>

— 2023. Samasta työstä eri palkka – Näin Helsinki yrittää torjua ”kiusallista” ilmiötä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa:

<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009632166.html>

- 2023. Helsinki etsii asian-tuntijaa palkitsemaan johtajia – Kuukausi-palkka liki 5 000 euroa. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009848975.html>
- 2023. Helsinki hankki 15 000 euron kuukausi-palkalla huippu-johtajan – Vasemmisto valitsi ”ruton ja koleran” väliltä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009825257.html>
- Rissanen, Milka 2023. Seurakunnan työntekijät kiskaisivat Jeesus-version Cha cha chasta, saivat uhkauksen jalkapuusta. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009682452.html>
- Salomaa, Marja 2023. Sota Euroopassa ajoi kenraalin politiikkaan: ”Muutos on isompi kuin Neuvostoliiton hajoaminen”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 18.3.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009495766.html>
- Takala, Sami 2023. Opettajat kokivat väkivaltaa Vesalan peruskoulussa selvästi enemmän kuin muualla Helsingissä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009440762.html>
- 2023. Espoon poliisiasemalla ei myönnetä nyt väliaikaisia passeja. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009455188.html>
- 2023. Opettaja marssi ulos luokasta ja aloitti yksinäisen mielen-osoituksen. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 2.2.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009496206.html>
- 2023. Helsinki kielsi lääkärin palkkaamisen, koska tämä on ”kuormittava”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009498755.html>
- Väliaho, Tuomo 2023. Elämää syvyyksissä. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Viitattu 16.1.2024. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009547539.html>
- Welling, Roosa 2023. Tällaisia kommentteja naismyyjä joutuu kuuntelemaan ruokakaupan kassalla: ”Minua on pyydetty istumaan naamalle”. *Helsingin Sanomat*. [Verkkouutinen]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000009835357.html>

Muut lähteet

- Aamulehti, 2019. *Aamulehden tasa-arvoiset ammattinimikkeet: tästä siinä on kyse ja tästä ei – Katso titteleiden luettelo sekä yleisimmät kysymykset ja vastaukset.* [Verkkoartikkeli]. Viitattu 14.11.2023. Saatavissa: <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/art-2000007432340.html>
- Engelberg, Mila 1993. Maskuliini, feminiini, virkamies? Geneeris-maskuliiniset ilmaisut, kuten miesloppuiset ammattinimikkeet. *Naistutkimus* 4, s. 39-50.
- 1998. Sukupuolistuneet ammattinimikkeet. *Virittäjä* 102 (1), 74.
- 2016. *Yleispätevä mies. Suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus.* Väitöskirja. Helsingin Yliopisto.
- 2016. Sukupuolittuneet kielet. *Virittäjä*, 1/2016 s. 156-160.
- 2018. *Miehiä ja naisihmisiä - suomen kielen seksismi ja sen purkaminen.* Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE, Helsinki.
- Glad, Laura 2019. *Duunitori tuo sukupuolineutraalit ammattinimikkeet työnhakuun – tästä uudistuksessa on kyse.* [Verkkoartikkeli]. Viitattu 3.11.2023. Saatavissa: <https://duunitori.fi/tyoelama/sukupuolineutraalit-ammattinimikkeet>
- 2020. *Miksi ei pitäisi puhua palomiestä tai lentoemännistä? Asiantuntijalta kattavat perustelut.* [Verkkoartikkeli]. Viitattu 10.11.2023. Saatavissa: <https://duunitori.fi/tyoelama/sukupuolineutraalit-ammattinimikkeet-kielentutkija/>
- Heikkilä, Tiina 2021. *”Miehet eivät ole lentoemäntiä, mutta naiset ovat esimerkiksi lakimiehiä” Sukupuolittuneisiin ja sukupuolineutraaleihin ammattinimikkeisiin kohdistuvat kieliaseenteet.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Heikkinen, Vesa – Lehtinen, Outi – Lounela, Mikko 2005. Lappeenrantalaismies löi toista neenään baarissa. Uutisia ja uutisia. *Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*, s. 231-258. Toim. Vesa Heikkinen. Gaudeamus, Helsinki.
- Helsingin Sanomat 2020. Helsingin Sanomien periaatelinja. *Helsingin Sanomat.* [Verkkoartikkeli]. Viitattu 28.11.2023. Saatavissa: <https://www.hs.fi/info/art-2000006390609.html>
- Johansson, Marjut 2015. Faktoista mielipiteisiin. Referointi verkkolehtien mediaesityksissä. *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*, s. 149-176. Toim. Marja-Liisa Helasvuo, Marjut Johansson & Sanna-Kaisa Tanskanen. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suoninen, Eero 2002. *Diskurssianalyysi liikkeessä.* Vastapaino, Jyväskylä.
- 2016. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö.* Vastapaino, Tampere.

- Karlsson, Fred 1974. Sukupuoliroolien kielellisistä heijastumista. *Sananjalka* 16, s. 24-33. Suomen kielen seura, Turku.
- Kauhanen, Antti – Riukula, Krista 2017. Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. *Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyyseja tasa-arvobarometristä 2017*, s. 80-100. Toim. Mia Teräsaho ja Johanna Närvi. THL.
- Kiviharju, Hanna 2018. ”Esimiehen muuttaminen esinaiseksi ei kelpaa” *Ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuus ja sitä koskevat asenteet*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Kotimaisten kielten keskus (Kotus) 2007. *Sukupuolineutraalin kielenkäytön edistäminen: Suomen kielen lautakunnan kannanotto 22.10.2007*. [Verkkoartikkeli.] Saatavissa: https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/sukupuolineutraalin_kielenkayton_edistaminen
- Pietikäinen, Sari 2000. Kriittinen diskurssintutkimus. *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 191-217. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylä.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2019. *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, Tampere.
- Pynnönen, Anu 2013. *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Savolainen, Jenni 2022. *Sukupuolineutraalit ammattinimikkeet verrattuna sukupuolisidonnaisiin ammattinimikkeisiin verkkokeskusteluissa vuosina 2001 ja 2017*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto.
- Siukola, Reetta – Teräsaho, Mia 2021. Sukupuolella väliä kielessä? – THL luopuu sukupuolitetuista ammattinimikkeistä. *THL blogi*. [Blogikirjoitus]. Viitattu 17.11.2023. Saatavissa: <https://blogi.thl.fi/sukupuolella-valia-kielessa-thl-luopuusukupuolitetuista-ammattinimikkeista/>
- Tainio, Liisa 2015. Kielitieteen kieli ja sukupuoli. *Tiede, tieto ja sukupuoli*, s. 220-241. Toim. Liisa Husu ja Kristina Rolin. Gaudeamus, Helsinki.
- Tiihonen, Jarno 2023. Korjuuesimiehestä tuli puunkorjuun operaatioasiantuntija – metsähallitus on ottanut käyttöön sukupuolineutraalit ammattinimikkeet. *Yle Uutiset*. [Verkkouutinen]. Viitattu 17.11.2023. Saatavissa: <https://yle.fi/a/74-20011686>
- Van Dijk, Teun A. 1990. *News As Discourse*. Routledge, Lontoo.
— 2015. Critical Discourse Analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*, s. 466-485. Toim. Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton ja Deborah Schiffrin. John Wiley & Sons.

Virtanen, Anniina 2020. Esimies on nyt esihenkilö – Helsinki aikoo neutralisoida kaikki miespäätteiset ammattinimikkeet, joita on 45. *Helsingin Uutiset*. [Verkkouutinen]. Viitattu 14.11.2023. Saatavissa: <https://www.helsingin uutiset.fi/paikalliset/1805575>

Väisänen Kiia, 2023. *Sukupuolittuneet ja sukupuolineutraalit ammattinimikkeet Helsingin Sanomissa 2000-2021*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.